पार्वतीपरिणय

श्रीमद्बाणभट्टप्रणीत

पार्वतीपरिणयनाटक.

ભાષાન્તરકર્તા.

કીલાભાઈ ઘનશ્યામ.

आर्या.

करबदरसदृशमखिलं भुवनतलं यत्प्रसादतः कवयः ।
पश्यन्ति सूक्ष्ममतयः सा जयति सरस्वती देवी ॥ १ ॥

પ્રસિદ્ધકર્તા.

सुहृत्समाज.

अमदावाद.

" એંગ્લોવર્નાક્યુલર પ્રીન્ટીંગ પ્રેસમાં છાપ્યું. "

સંવત ૧૯૪૭ ઈ. સ. ૧૮૯૧

મુલ્ય રૂ૦—૮—૬

अर्पणपत्रिका.

अनुष्टुभ्.

अथ सर्वगुणोपेतः सौजन्यशोभिविग्रहः ।
यो वासः श्रीसरस्वत्योर्निसर्गभिन्नसंस्थयोः ॥१॥
तस्मै गताभिमानाय ज्ञाननिर्मलचेतसे ।
श्रीमतः सुखरामाय सूर्यरामस्य सूनवे ॥२॥
स्वल्पमाधुर्यसंपद्भिर्ग्रथिता शब्दकोरकै-
रर्प्यते कृतिमालेयं कर्त्रा मानपुरःसरम् ॥३॥

PREFACE.

An attempt is made in the following pages at giving to the Gujarati-reading public a translation of the *Parvatiparinaya*, a small drama in Sanskrit by Banabhatta. It represents how was brought about the marriage of the Indifferent God Shiva with Parvati the daughter of Himvan, which was necessitated by the growing outrage of the demon Taraka, who was doomed to be killed by none other than a son of Shiva. It includes the story of Madana's destruction by the anger of Shiva, Rati's consequent bewailings, the subsequent consolation afforded her by an unearthly voice and a few other anecdotes connected with the event.

This drama, which in its general features resembles the first portion of the *Kumarsambhava*, and in descriptions with some portions of the same and of other works of Kalidas, is mentioned in its introduction to be a work of Banabhatta of the Vatsayana family. Whether this Bana is the same as the author of the Kadambari and the Shriharshacharita, or some other man of his family, is a problem yet unsolved, and I may be allowed to venture my observations in connection with the question.

While there is no external evidence to show that there existed any other Bana in the family of the author of the Kadambari, or that some other poet wrote the drama in the name of the Bana of Vatsayana family, we have to see, if we can get any internal evidence, by

which we can identify the author of the Kadambari with the author of the Parvatiparinaya.

The most striking characteristic of Bana is the vividness of descriptions most beautifully expressed in rather long compounds, but with soft and sweet-sounding words. You will see this pervading all his descriptions whether of mountains, rivers, seasons, or of palaces and harems of kings, of cities on joyous occassions, of the beauty of royal youths, or budding girls; and this characteristic is no less seen in the Parvati-parinaya than in his Kadambari, Shriharshacharita, and Ratnavali. Nay, some of the descriptions common with those of any of his admitted works are altogether same, or at least almost the same. Compare his description of Shiva dis-guised as a Brahmacharin*

---

*पार्वतीपरिणय.

अंसे कृष्णाजिनश्रीस्त्रिगुणविरचिता मेखला श्रोणिभागे। पाणावाषाढदंडो भसितविरचितं पुंड्रकंभालदेशे ॥ दर्भैः क्लृप्तं पवित्रं श्रवसि ** तत्पादाम्बुजताडनैरपि विना कंकेलयः पुष्पिताः ॥ मुक्त्वातद्वदनासवं मुकुलिता गंधोत्तराः केसराः ॥

आधूय प्रयणं विवस्वति गते देशान्तरे पद्मिनी ** संध्यावल्कलिनी द्विरेफपरिषद्रुद्राक्षमालावती। तत्प्राप्तिस्पृहयेव संप्रति तपःसक्ता समालक्ष्यते ॥

(कादम्बरी.)

तत्पुत्रेण आषाढिना पवित्रभस्म विरचितपुंड्रकाभरणेन मौञ्जमेखलाकलितमध्येन ××××

अशोकताडनरणितरमणीयनूपुरझंकार सहस्रमुखरेषु। मदकलितकामिनीगण्डुशसीधुसेकपुलकितबकुलेषु ॥

अचिरप्रोषिते सवितरि शोकविधुरा मधुकरमंडलाक्षवलयमुद्वहन्ती कमलिनी दिनपतिसमागमव्रत्तमिवाचरत् ॥

with his description of the son of Jabali in the Kadambari, or the descriptions of evening or of the spring in the one with those in the other, and the truth of the above remark will be unquestionably plain. And here is one of the many instances of the same kind of ideas similiarly employed in both the works in describing the same or similiar scenes.

We will now compare the Ratnavali and the Parvatiparinaya. Besides the general characteristics, here there are three noteworthy points.* The first is, that the *nandis* of both the dramas are benedictory *nandis*, describing scenes in the family-life of Shiva. While we have in the Parvatiparinaya a description of the time of the marriage of Shankara and Parvati, we have in the Ratnavali one, of their first Union. The second is, that

---

चरणकमलं तदीयं लाक्षाबालातपेन संवलितम्.

काश्चिदार्द्रार्द्रालक्तकरसपाटलितचरणपुटाः कमलपरिपीतबालातपा इव नलिन्य.

*पार्वतीपरिणय.

नटी—आर्य! अनेनपार्वतीपारिणयप्रसंगेनास्माकमपिवत्साया बालचण्डिकाया अनुरुपवरलाभमहोत्सवः कथं भविष्यतीति निरंतरं चिन्ताकुलं××मे हृदयं.

सूत्र—विधिरेवकन्यकानामभिमतवरयोजनार्थमुद्युंक्ते.

(रत्नावली.)

नटी—ममपुनर्मंदभाग्याया एकैवदुहिता सापि त्वया देशान्तरे दत्ता एवं दूरदेशान्तरस्थितेन भर्त्रासह तस्याः पाणिग्रहणं कथं भविष्यतीति अनयाचिंतया.×××

सूत्र-द्वीपादन्यस्मादपि××× आनीयझटिति घटयति विधिरभिमतमभिमुखीभूतः

the Prastavana in both is monopolized by the Sutradhara and his wife, and the story of the drama is introduced in the same way, which though not at all very excellent is characteristically adhered to. The third is, that the concluding stanzas of both the dramas are benedictory, and involve the same or similiar ideas. The last and though the least as regards magnitude yet not the least as regards importance is the idea, in which Bana has shown in the Shriharshacharita, a father's anxiety about the marriage of his daughter,* which is found in the Parvatiparinaya almost in the same breath. I do not remember to have read, in any other poets that I have read, this way of expression Neither do I think it to be in any way doing credit to Bana. That a father should for anything speak out his keen observations, unjustifiable in themselves, of the beauty of his daughter, is not at all agreeable to Indian ears. That such a way of expression is adopted by Bana in his Shriharshacharita and the same is again introduced in this drama, seems to me to be conclusive as to the identity of the authors, of course when sup-

*(पार्वतीपरिणय.)

कुचयुगलं परिणद्धं यथा यथा वृद्धिमेतितन्वंग्याः वरचिन्ताहृतमनसस्तथातथाकर्श्यमेतिमे गात्रम् ॥

(श्री हर्षचरित.)

उद्वेगमहावर्ते पातयति पयोधरोद्गमनकाले ॥ सरिदिव तटमनुवर्षं विवर्धमाना सुतापितरं ॥ यौवनारंभे कन्यकानामिन्धनीभवन्ति पितरः संतापानलस्य, हृदयमंधकारयति मेघदिवसमिव पयोधरोन्नतिः ॥

ported by other evidence. The stanzas referred to in the above remark were intended to be left out in the translation, as I thought them, and yet do think them to be quite out of the atiquette of Indian family-life. Yet this act was found practically difficult, for it involved a great change, which amounted to the subversion of the whole Act. Fearing, that that would be doing injustice to the author, I have rendered them, as they are, of course with reluctance.

There is another circumstance, namely, an affinity between the poetry of Bana and the poetry of Kalidas, which throws a good deal of light upon the question in hand. In the footnotes will be found a few of the most striking instances from the Kadambari illustrative of this statement.*

The plot of the Ratnavali, will, on a close examina-

(कादम्बरी.)	(कुमारसंभव.)
नखमुखलग्नेभकुंभमुक्ताफललुब्धैः शबरसेनापतिभिर्विहन्यमानकेशरीशता ॥	पदंतुपारस्रुतिधौतरक्तं यस्मिन्नदृष्ट्वापिहतद्विपानां । विदन्ति मार्गं नखरन्ध्रमुक्तैर्मुक्ताफलैःकेसारिणांकिराताः ॥
राज्यस्थितिरिव चमरबालव्यजनोपशोभिता ॥	यस्यार्थयुक्तं गिरिराजशद्धं।कुर्वन्तिबालव्यजनैश्चमर्यः ॥
लोपामुद्रया करपुटसलिलसेकसंवर्द्धितैः सुतनिर्विशेषै रुपशोभितं पादपैः	अतन्द्रितासास्वयमेववृक्षकान्घटस्तनप्रस्त्रवणैर्व्यवर्धत । गुहोपितेषांप्रथमाप्तजन्मनांनपुत्रवात्सल्यमपाकरिष्यति.

tion, be found to be purposely so bent as to coincide with the plot of the Malvikagnimitra; and one would hardly be able to recognize the sameness of the story, as represented in the Ratnavali, with that in the Kathasaritsagar, from which it is taken. And, when we find that the plot and the treatment of the subject of the Parvatiparinaya strongly resemble those of the first portion of the Kumarsambhava, and that there are† descriptions in it, the tone and, in some cases, even the wording of which are very much allied to those of the corresponding descriptions of Kalidas in his different works, what else can we conclude, supported by so much internal evidence as above shown, than that the author of the Parvatiparinaya is the same as the author of the Kadambari and the Shriharshacharita.

To determine the degree of success, to which Bana is entitled as a writer of dramatic composition, is the next question. His fame as a writer of Sanskrit prose is shared by none. By his great romance the Kadambari, he has established a fame for vividness of description, consistent representation of characters, and excellence in constructive art. The first of these, as also the second, will not be in vain looked for in the pages of the Parvatiparinaya, but we cannot say the same with regard to the third. In the Parvatiparinaya many scenes will be found poor for want only of a suitable dramatic artifice Best descriptions and senti-

†The reader is here requested to refer to Mr. Telang's paper on the Parvatiparinaya. Indian Antiquary Vol III. P. 219.

ments are sometimes placed in the mouths of persons, and before persons, whom they do not at all suit. The best illustration of this want of dramatic artifice is Act III., the whole of which, forms a dialogue between Narada and Indra, with a number of ततस्ततः. The description of Parvati in Act V., so sweet and charming in itself, is not at all worthy to be spoken before the bride's father; before the mother, it would have been quite appropriate and natural. It is useless to multiply examples. They will strike the reader, as he goes on. There are parts in the drama where the descriptions are extremely charming, where sentiment is duly concentrated. He has displayed his full powers, and is quite successful, in depicting Narad's activity and foresight, Indra's habitual fear of demons, Kama's vanity, Vasanta's charming the penance forest of Shiva, Rati's love, Shankar's indifference and Parvati's resolution. Thus, the poet, who claims the highest place in one sphere of poetical composition, is far from being so in another. In consistently delineating characters, in sublimity of descriptions, in writing sweet prose and easy felicitous poetry, Bana is not very much inferior to our best dramatists Kalidas and Bhavabhuti. But in that which constitutes the chief merit of a dramatist—the dramatic artifice—he is, in my humble opinion, rather deficient. This drama, I humbly assert, would have been made more charming, had it been written by a poet like Bhavabhuti or Kalidas, whose artifice forms an important factor in the merit they have earned as drama-

tists. And yet with all their extraordinary genius, they would never have been able to so represent it, as to veil the unsuitableness of the plot. And much of Bana's ill-success is due to the nature of the plot itself. That he could not beautify this, and that he could not strike out a more original way of the construction of the Ratnavali, but went by the beaten path of Kalidas, shows his inefficiency as a writer of dramatic poetry.

This does not at all deprive him of his first place as a writer of romance. All poets are not endowed with all powers. Kalidas is known as an excellent poet by his poems and dramas, Bhavabhuti by his dramas only and Bana by his romances. The only difference between these is that while the first two did not try to do that in which they thought themselves not sufficiently proficient, Bana in imitation of Kalidas first seems to have aspired to fame by means of writing dramas. Having written some, he changed his branch, took up the poetical prose, and there he proved a master the Parvatiparinaya seems to be his first production and it has no faults beyond those that are generally found in the first productions of poets. An analogy is not far to seek the Malvikagnimitra which now beyond doubt is proved to be a drama by the author of the Vikramorvashi and the Sakuntala was, simply because of its being his first production, and having faults natural to it as such, supposed to be of some poet inferior to Kalidas. This drama is not only Bana's first production but his first production in a branch of literature to which his genius was not perfectly ade-

quate. The faults and the short-comings of this drama, therefore, are perfectly natural, and I do not at all mean an exposition of them to be derogatory to the fame established by his Kadambari.

Now, a few words about the translation, and I will end this somewhat lengthy preface. Verbal accuracy in translation has of late acquired an unnecessary importance. To stick closely to the words of the original, to put mere otherwords and bring out any sort of metre without paying any attention to the appropriateness of the same to the sentiment involved, and to put large unwonted compounds requiring a commentary, sometimes more elucidating than even that on the original, is a way of translation, which I for my own part do not commend. I like a translation, which should bring out the full sense of the original–nevermind if an unnecessary word or two be left out (and it is hyperbolical to say that in all Sanskrit poetry there are no unnecessary words)—rendered in easy fluent idiomatic Gujarati, and above all, which should preserve in tact the flow, the ease, the sweetness, of the original passage in prose or poetry. Such renderings of prose are usually met with in our translations, especially in those of Prof. Dvivedi. But with poetry it is a different thing. I humbly differ from the critic, who, with his fastidious knowledge of the Sanskrit literature, should be unwilling to leave out words and alter constructions to suit them to the language of translation, and should insist upon them all being preserved to the sacrifice of the natural flow and the inherent melody of Sanskrit poetry.

There are metres in Gujarati, which though easy to attain to, are not at all appropriate to some particular sentiment, but which are often employed by some of our translators, to convey that sentiment. Thus, it makes no defference to see an original *Sharbulvikridita* in a *Sragdhara*, or a *Pushpitagra* in *Vasantatilaka*, and so on. But, to render a melodious description of a maiden or a charming description of spring originally in one of the proper metres, into a *Savaiya*, *Chhappa* or *Kavita* (which are undoubtedly appropriate to poetry involving some other sentiment), adds nothing to the beauty of the original, but does injustice to the author, for it takes away the very important element of his poetry. The following verses from Parvatiparinaya are intended to illustrate some of the above remarks.

(आर्या.)

अस्ति कविसार्वभौमो वत्सान्वयजलधिसंभवो बाणः ।
नृत्यतियद्रसनायां वेधोमुखलासिका वाणी ॥

Literal, સમુદ્ર સમ વત્સકુળે જન્મ્યો છે સાર્વભૌમ કવિ બાણુ
વિધિમુખનતંકી વાણી જેની જીભ્હાપરે કરે નાચ.

Free, "છેવાત્સાયન વંશે જન્મેલો કવિશિરોમણી બાણ,
સદા કાળ રે' જેની જીભ્હાએ કરી સરસ્વતી વાસ"

(आर्या.)

अन्योन्यसमशरीरयोरन्योन्यप्ररूढप्रेम्णोः ।
ज्योत्स्नानिशाकरयोर्युवयोर्भ तुल्योप्यनुरागः ॥

Literal, અન્યોન્યને યોગ શરીરવાળાં, અન્યોન્યના ઉપર પ્રેમવાળાં
એવાં તમે બે જણુતેહ કેરો જ્યોત્સ્ના શશીશો અનુરાગ વાધો.

Free, "વપુ છે યોગ્ય બંનેનાં થયો છે પ્રેમ બેઉનો
શશીને ચંદ્રિકા જેવો તમારો પ્રેમ વાધજો.

The critic will judge for himself, which of the two translations proposed suits the language best. Mr. Javerilal's translation of Shakuntala is my ideal, and I have tried my best to make my translation approach the standard ; with what degree of success it is the readers to judge.

The translation is based upon the text of an edition with a Marathi translation published some twenty years ago. In many places there are obvious mistakes, and doubtful readings are changed on the authority of a not very old MS. lent me for the purpose by one of my friends. With such a text, and without a commentory, to guide and check me in my interpretations, some mistakes may have crept in, in spite of all my care. And I hope that the learned, with their ever magnanimous spirit, will look upon me with indulgence in this attempt, working under these circumstances as an inexperienced member in this department of literature.

At tho and, will be found variants for some lines of the verses in the translation, kindly suggested by Mr. K. H. Dhruve B. A. His are all valuable suggestions, and I have, with my best thanks for his disinterested kindness, inserted them here.

Elsewhere will also be found opinions of some of our leading Gujarati Literati, who have kindly gone through the forms at the request of the सुहृत्समाज, which body has graciously undertaken to publish this translation. With these prefatory remarks,—for the length of which I sincerely beg my readers' pardon,—I leave this book and myself to the indulgent judgment of the reading Public.

TRANSLATOR.

OPINIONS.

I have read some parts of the Parvatiparinaya with considerable care and I am glad to be able to tell you, the translation is on the whole generally faithful and well-done. * * * I am glad this most desirable, and welcome change (not to sacrifice orthography at least of pure Sanskrit words to the exigencies of Sanskrit metre) has drawn the attention of the translator.

Prof. Manilal Nabhubhai Dvivedi B. A.

I have gone over a great part of this translation, and on comparing the translation of the third act of the play with the original I find that the rendering is faithful on the whole, though I must say that there are points on which I differ as to the interpretation given.

What pleases me most, is the natural flow of the Gujarati verses, and those who have ever attempted—*Sama-Sloki* rendering of verse for verse, will acknowledge readily that the translator deserves great credit for the happy way in which he has been able to express himself in the Gujarati verses.

The language throughout is simple generally, and with a few corrections of misprints and a general revision with greater accuracy, the translation will, I think, prove attractive to the general reader as also the critical one.

Chhaganlal Harilal Pandya B. A.

I have read with much interest translation of Parvatiparinaya a Sanskrit drama by the famous poet Bana. Poetical pieces are beautifully rendered, Composed as they are in the same short and difficult metres, they could hardly have been made more intelligible to ordinary readers. The prose portion is certainly simple and more natural. * * * In the absence of the original text, I am not in a position to give my opinion as to the correctness or otherwise of the translation. * * *

Hurgovinddas Dwarkadas Kantawala
Director of Vernacular instruction
Baroda State.

મેં આપનું કરેલું ભાષાંતર લક્ષપૂર્વક વાંચી જોયું છે. અને તેને વીષે મારો મત નીચે મુજબ છે. બાણભટ્ટની સંસ્કૃત કૃતી તો આ વેળા મારી પાસે નથી. પરંતું આપનું ભાષાંતર વાંચી જોતાં તે સરળ, શુદ્ધ, અને પ્રાસાદિક થયેલું છે. પદ્યો મધુર અને સુંદર થયાં છે અને ગદ્ય પણ સુઘટ્ટ અને ઉત્તમ પ્રતિનું છે. કૃતીનું સ્વતઃ વાર્તિક અવકાશની અનુકળતાએ કોઇ વાર લખીશ.

હરીલાલ હર્ષદરાય ધ્રુવ બી. એ. એલ. એલ. બી.

બાણ કવિ વિરચિત પાર્વતીપરિણય નાટકનું ગુજરાતી ભાષાંતર, ભાષાંતર તરીકે મનને સંતોષ ઉપજાવે એવું છે. સારી સંશોધિત સટીક આવૃત્તિ ન છતાં એ ગુંચવણ ભરેલા પ્રસંગમાં તાત્પર્ય ગ્રહણ કરવામાં અનુવાદ કે ઠીક કાળજી રાખી જણાય છે. ભાષાન્તરની શૈલી બહુધા સરળ અને મનોહર છે. કુમારસંભવનીરસમય બાનીની પ્રસાદી લેઈ ન શકતા રસિક વર્ગને પ્રસિદ્ધ થયેલા "ઇશ્વર વિવાહ" કરતાં આ નાટક અધિક આનંદ આપશે.

કેશવલાલ હર્ષદરાય ધ્રુવ બી. એ.

આ પંચાંકી નાટક મેં વાંચી ધ્યાન પૂર્વક સાંભળ્યું છે. એ નાટક અસલ બાણ કવિએ રચેલું છે. તેનું ભાષાંતર સારા વિદ્વાને કરેલું જણાય છે. * * * સંસ્કૃતમાં ગમે તેમ હોય તોપણ હિમાચળે પોતાની પુત્રીની જુવાનીનું વર્ણન કરેલું છે, તે આ સમયના શ્રોતાને યોગ્ય લાગશે નહીં માટે તેમાં ફેરફાર થાય તો સારૂ. * * * ગુજરાતી ભાષાની કવિતાના નિયમ પ્રમાણે પ્રાસ મેળવેલા નથી તોપણ કવિતા ઘણી સારી છે ભાષા મધુર અને સેહેલી વાપરેલી છે. તેથી સાંભળતાં મીઠાશ ઉપજે છે. નાટક છપાવવા યોગ્ય છે અને ગુજરાતી ભાષામાં આવાં પુસ્તકોનો વધારો થવો જરૂરનો છે. ભાષાને જાણનારાઓએ આ પુસ્તકને ઉત્તેજન આપવું જોઇએ.

કવીશ્વર દલપતરામ ડાહ્યાભાઇ સી. આઇ. ઇ.

॥ विघ्नेश्वरायनमः ॥

पार्वतीपरिणयनाटकम्

(ભાષાન્તર)

अंक १

शार्दूलविक्रीडितम्

પે'લી પ્રેમથી રક્ત શંભુમુખને લોભાયલી ન્યાળવા,
લજ્જાથી બહુ લોલ શું મળિજતી ધૂમોદ્ગમે હોય ના;
શંભુદૃષ્ટિ મળ્યે ત્વરાથી ફરતી પાછી બની ગાભરી,
ઘો કલ્યાણ સદા વિ'વા સમયની તે દૃષ્ટિ ગૌરી તણી. १

વળી,

गीतिः

અઘટિત ઘટના કરતી અતિશય ગર્વિષ્ટ કામની વિભુતા,
સદાકાળ સર્વેને અસુલભ સંપદ તણી હજો દાતા. २

(નાન્દી થઈ રહ્યા પછી)

सूत्रधार—(પ્રેમથી હસ્ત જોડીને)

अनुष्टुप्

યોગ ક્ષેમ સદા આપે વિશ્વરૂપી કુટુંબને,
વધારો રિદ્ધિ સિદ્ધિને આનન્દરૂપ યુગ્મ તે. ३

(આ પ્રમાણે પુષ્પાંજલિ આપીને નેપથ્ય સામું જોઈ) આર્યે ! આમ આવો.

नटी—(પ્રવેશ કરીને) આર્ય! આ આવી.

सूत्रधार—આર્યે! આજે આ સમાજ " પાર્વતીપરિણય " નામનું નવિન નાટક જોવાની ઈચ્છા રાખે છે.

नटी—આર્ય! તે કયા કવિની કૃતિ છે ?

सूत्रधार— **गीतिः**

છે વાત્સ્યાયન વંશે જન્મેલો કવિ શિરોમણિ બાણ,
સદાકાળ રે' જેની જીવ્હાએ કરી સરસ્વતી વાસ. ૪

તેના રચેલા વિચિત્ર વસ્તુસંકલનાવાળા આ નાટકવડે આપણે સમાજીકોની સેવા બજાવવાની છે.

नटी—આર્ય ! બીજાં ઘણાં નાટકો છે તે છતાં આપ તેને કેમ ઈચ્છો છો?

सूत्रधार— **गीतिः**

વસ્તુસંકલનાએ પરિપોષણ થકી રસોતણા સર્વે,
સંદર્ભે સૌકુમાર્યે પ્રમોદ પામી સભાસદો રીઝે. ૫

તેટલા માટે ગુણ ગ્રહણ કરવાની પ્રકૃતિથી મારૂં ચિત્ત તેમાં લાગ્યું છે.

नटी—ભલે એમ હોય તો બહુ સારૂં.

सूत्रधार—(નટી સામું જોઈને) આર્યે ! આ પાર્વતીપરિણયનો સમય છે તોપણ તું કેમ ખિન્ન હોય એમ લાગે છે ?

नटी—આર્ય! આ પાર્વતીપરિણય પ્રસંગ જોઈને આપણી પુત્રી બાળચંડિકાને અનુરૂપ ભર્તા મળવાનો મહોત્સવ કેમ થશે તે વિષે મારૂં મન નિરંતર ચિંતામાં રહે છે.

सूत्रधार—તેનો તારે શોચ ન કરવો, કારણ કે

गीतिः

વિધિ છે તે કન્યાને અનુરૂપ ભર્તા સદાય આપે છે,
જ્યમ વીણાપ્રિય નારદ આપે ભર્તા ગિરીન્દ્રકન્યાને. ૬

इति प्रस्तावना.

(પછી આકાશ માર્ગે નારદ પ્રવેશ કરે છે).

नारद—અરે! જન્મ્યા ત્યારથી દેવોનાં કાર્ય કરવાનું કુતૂહલ કોઈ દિવસ મટયુંજ નહીં. કારણ કે:—

शार्दूलविक्रीडितम्.

જન્મી દક્ષગૃહે પછી નિજ પતિદ્રોહી પિતાને તજી,

લીધો જન્મ હવે હિમાલયગૃહે ગૌરી તણા નામથી;
કૈલાસે તપતા પિનાકપતિને પરણાવવા એહને,
આ છે દેવનું કાર્ય એમ ગણિને હું આવિયો આ સ્થળે. ૭

(થોડુંક ઉતરી, જોઈને, મનમાં) અહો પરિવહ નામના વાયુના માર્ગમાં હું આવી પહોંચ્યો છું. કારણ કે:—

शार्दूलविक्रीडितम्.

ખીલતાં સુરવૃક્ષનાં કુસુમની મીઠી સુગન્ધી ગ્રહી,
વા'તો જેમ સમીર તેમ ભમતા ભૃંગો અહિંને તહિં;
સ્વર્ગંગાકણથી ભિંજાય સહસા વીણા તણા તાર, ને-
થાતી જાય વિશેષ નિર્વૃતિ વળી આ માહરા ચિત્તને. ૮

(ઉતાવળથી ઉતરતા હોય એમ દર્શાવી નીચે જોઈ) અહો! મધ્યલોકના સીમાડામાં પણ હું આવી પહોંચ્યો! તેથીજ

शार्दूलविक्रीडितम्.

છે આ પર્વત એવું સૂચન કરે શૃંગો જતાં અભ્રમાં,
કાળાં મેઘઘટા સમાન દિસતાં આ ઝુંડ વૃક્ષો તણાં;
વારીનિર્મળતાથિ લક્ષિત થતી વે'તી નદીસંતતી,
દૃષ્ટે આવતી જાય આ ઉતરતાં ધીરે ધિરે મેદિની. ૯

(પુનઃ આશ્ચર્યથી જોઈ).

गीतिः

ગિરિવર સરિતા વૃક્ષો અનુક્રમે દૃષ્ટિમાર્ગમાં આવે,
જ્યમ જ્યમ ઉતરતો જઉ ત્યમ ત્યમ પૃથ્વી ચડી ઉંચી આવે.૧૦

અહો! ક્ષણવારમાં હું હિમાલયની સમીપ ભૂમિમાં આવી પહોંચ્યો. (થોડું ઉતરી પરિક્રમણ કરી, જોઈને) આ શૈલરાજ હિમાલય રહ્યો.

वसन्ततिलका.

ઉંચાં વિહાર ભવનોસમ શિખ્ખરોથી,
જાણે ગયો ગગનને વળિ ભેદિ નાંખી;
આ ચન્દ્રરશ્મિસમ સ્વચ્છ નિતમ્બદેશે,
જાણે પુરે પ્રસરી સર્વ દિગન્તરોને. ૧૧

ખરેખર અસાધારણ ભુવનસુરેશ્વર મહિમા વડે આ નગરાજ હિમાદ્રિ મન્દર ગન્ધમાદન વિગેરે મહાપર્વતો કરતાં શ્રેષ્ઠ છે કારણ કે:—

उपजाति.

ગુણાનુરાગેથિ પ્રજાપતિએ,
આપ્યું ગિરિનું અધિપત્વ એને;
વર્તે સહુ પર્વત આણ માની,
આ દેવતાત્મા ગિરિરાજ કેરી. ૧૨

ત્યારે હવે હું કિન્નરીનાં ગીતથી સ્તબ્ધ થઈ ગયેલા કૃષ્ણસારવાળા, ચમરીના ધવળ વાળના આમ તેમ હાલવાથી જેમાં મિથ્યા ચંદ્રોદયનો ભાસ થાય છે એવા, કસ્તુરીની સુગંધીથી ગગનમાં ફરતાં થયેલા મારા ખેદને નાશ કરે એવા, તથા શૈલેયથી સુવાસિત થઈ રહેલા આ ગિરિમાર્ગે થઈને પ્રસ્તુત કાર્ય કરવાને **ઔષધિપ્રસ્થ**માં પ્રવેશ કરૂં. (તેમ કરી આગળ જોઈ) આ એ **ઔષધિપ્રસ્થ** રહ્યું.

मालिनी.

સુરતરુતણિ હારે શોભતી પ્રાન્તસીમ,
વિપુલ કનકટોચે મેઘ લે જ્યાં વિરામ;
સુરધનુ કરનારૂ રત્નહર્મ્યપ્રભાએ,
મમ મન હરખાવે વિસ્મયસ્થાન શું તો! ૧૩

(પુરપ્રવેશ દર્શાવી આગળ જોઈ) આ જ વાદળને અડતા ગોપુરનાં, નક્ષત્રપથને ચુમ્બન કરતાં શિખ્ખરોવાળું હિમવાનનું મંદિર. (પ્રવેશ કરતા હોય એમ બતાવી, આકાશે) ભો! કંચુકિ કુલાચલ ચક્રવર્તી ભગવાન્ **હિમવાન્** ક્યાં છે? શું કહ્યું, દેવી **મેના**ની સાથે વાર્તા કરતા એકાન્તમાં બેઠા છે? ત્યારે તો આ કાર્યનિવેદન કરવાનો સારો અવસર છે. (એમ કહી પરિક્રમણ કરે છે.)

(પછી પરિજનોની સાથે, દેવી મેનાસહ હિમવાન્ પ્રવેશ કરે છે.)

हिमवान्—દેવિ! ખરે કન્યાના બાપ થવું એ ગૃહમેધિ(ગૃહસ્થ)ને અતિ દુ:ખકારિ છે. આપણા કુળના અલંકારરૂપ આ આપણી ગૌરી ને પરણવા યોગ્ય થઈ છે. કારણ કે:

वसन्ततिलका

દિર્ઘાક્ષિની અધિક છાતી ભરાતિ જાય,
તેથી કરી -હૃદય ભાગ બધો રૂંધાય;
મોટા નિતમ્બ થઈ પાતળિ કેડ થાય,
રોમાવળી લલિત નાભિપરે જણાય. ૧૪

मेना—હા આપ કહો છો તેમજ એ વિવાહ મંગળ યોગ્ય થઈ છે.

हिमवान्—વળિ સાંભળો દેવિ!

गीतिः

જ્યમ જ્યમ એ તન્વીનું કુચમંડળ વૃદ્ધિ પામતું જાય,
ત્યમ ત્યમ વર ચિન્તાથી ગાત્રો મારાં વિશેષ સૌસાય. ૧૫

मेना—મને પણુ રાત્રિ દિવસ આ ધારેલા અર્થમાં મન રહેવાથી શું થાય છે તે તમો જુઓ છો.

हिमवान्—(આગળ જોઈ) દેવિ! વીણુાવિહારી મુનિ નારદ અહીં આવે છે માટે અર્ધ્યાદિ પૂજન સામગ્રી લાવો.

मेना—જેવી આર્યપુત્રની આજ્ઞા. (એમ કહી સામગ્રી લાવે છે)

हिमवान्—(ઉભા થઇ હાથ જોડી) ભગવન્! તમને અભિવન્દન કરૂં છું.

नारद—અભ્યુદયપરંપરાની પ્રાપ્તિ થાવ.

हिमवान्—(તેમને આસન ઉપર બેસાડી પૂજન કરે છે)

नारद—(તેનો સ્વીકાર કરે છે)

हिमवान्—(સહર્ષ હાથ જોડીને)

उपजाति

આત્મા પરબ્રહ્મ વિષે રમે છે,
છે કામનાઓ બધિ સિદ્ધ જેને;
એવા આપ જેવાનું પધારવું તે,
કર્યા વિના પુણ્ય ન પ્રાપ્ત થાવે. ૧૬

नारद—મારા જેવા નિસ્પૃહિ પુરૂષોએ પણ આપના જેવા સર્વાશ્રમને ઉપકાર કરનાર ગૃહમેધી પુરૂષોને મળવુંજ જોઈએ.

हिमवान्—આપ જે કહો છો તે સઘળું અનુગ્રાહ્ય હોય તેનેજ ઘટે.

नारद—અનુગ્રહકરનારની તે અનુગ્રાહ્યતા કેવી? એવા વિચાર ન લાવો, તમે તો તીર્થરૂપ છો એટલે અમારે તમારી પાસે આવવુંજ જોઈએ. કારણ કે:—

પુષ્પતાગ્રા

પ્રથમજ પડિ શંભુની જટામાં,
ઉતરી પછી તવ રમ્ય શિખ્ખરોમાં;
અમરસરિત પુજ્ય એવિ સૌની,
ત્રિભુવન પાવક તેથી એ ગણાતી. ૧૭

हिमवान्—મહારાજ હુંતો આપનો આજ્ઞાનુસારી પરિજન છું તેને તે આટલું બધું માન શું!

नारद— **गीतिः**

શુભ રૂપ લક્ષણવાળી ગંગા ગૌરી સુતા તમારે છે,

हिमवान्—હા છે.

नारद—તેમાંની પે'લી તો અનુરૂપ ભર્તા સમુદ્ર પામી છે. ૧૮

हिमवान्—હા એમજ છે.

नारद—ત્યારે તમારી બીજી પુત્રી (પાર્વતી) ને માટે કયો વર તમે ધાર્યોછે?

हिमवान्—ભગવન્! એ ધારણાની ચિન્તામાં મારૂં મન બહુ પરિતાપ પામે છે.

नारद— **उपजाति**

દેવો વિષે નાગ મનુષ્ય લોકે,
નથી જણાતો વર યોગ્ય એને;
આ સર્વ કેરા પ્રભુ દેવ છે તે,
ઈચ્છે તમારી વરવા લલાને. ૧૯

हिमवान्—તેવો વર બતાવવાને તો આપજ સમર્થ છો.

नारद—(મનમાં) આને હવે શંકર વર છે એનું મોઘમ જણાવવું.

(પ્રકાશ) મેં સમાધિવડે એ અર્થનું ચિન્તન કરી જોયું. (તેમાં એમ આવ્યું કે) વિશ્વમાં અધિક હશે તેવા કોઈ વરને તમારી પુત્રી વરશે. તેને માટે આ જ છે એમ નથી.

हिमवान्—"સર્વ વિશ્વમાં અધિક હશે તેવો વર મળશે" એટલા વચન માત્રથીજ હું કૃતાર્થ થયો છું.

नारद— **उपजाति.**

છે કો મહાપુણ્યથિ જન્મ પામી,
આ આદ્ય શક્તિરૂપ પુત્રી તા'રી;
એ છે અસાધારણ રૂપવાન,
ન ધારતા અન્ય સુતા સમાન. ૨૦

તેટલામાટે આ તમારી પુત્રીને જેવા તેવાની સાથે પરણાવી દેશો નહીં.

हिमवान्—આપની આજ્ઞાનું ઉલ્લંઘન હું કદી પણ કરનાર નથી.

नारद—વળી અભ્યુદયનું એક બીજું પણ નિમિત્ત કહું તે સાંભળો. તે એ છે કે:—

वसन्ततिलक.

છે વ્યાપ્ત વિશ્વમહિ જે નિજ આઠ રૂપે,
સૂર્યાગ્નિ ચન્દ્રરૂપ નેત્ર વિશાળ જેને;
બીજા છતાં મળતું ઈશ્વર નામ જેને,
તે ચન્દ્રમૌલિ તપ શિખ્ખરમાં કરે છે. ૨૧

हिमवान—હા એમ છે ખરૂં.

नारद—તેટલામાટે તમે પાસે રહેતા શંકરની કોઈ જાતની સપર્યાથી આરાધના કરો.

हिमवान्—ભગવન્! શી આરાધના કરવી તે કહો.

नारद—અનુરૂપ સખીઓ સહવર્તમાન આ તમારી પુત્રી ગૌરીને "સમિધ્ કુશ દુર્વાઆદિ આણી આપી ભગવાન્ ચંદ્રશેખરની પરિચર્યા કર" એવી આજ્ઞા કરીને ત્યાં મોકલો.

हिमवान्—તેમ કરીશ.

नारद—(મનમાં ચાલો બીજ તો રોપાયું; અને કર્તવ્ય હતું તે સામાન્ય રીતે કહી સંભળાવ્યું. ચાલ ત્યારે જાઉં (પ્રકાશ) હિમવાન્! મેં કહ્યું તે કરજો (એમ કહી આકાશ માર્ગે જાય છે.)

हिमवान्—(જોઈને.)

अनुष्टुप्

દિશામાં દેહકાન્તિથી દાડે જ્યોત્સ્ના પ્રસારતા,
મુનિ આકાશમાં જાયે, આ બીજા ચંદ્રના સમા. ૨૨

(મેના પ્રત્યે) દેવિ! મહામુનિનું વચન તમે સાંભળ્યું?

मेना—હા. "વિશ્વાધિક પુરૂષ તેનો નાથ થશે" એમ સાંભળ્યું.

हिमवान्—(મનમાં) "વિશ્વાધિક પુરૂષ" એ શબ્દ વાપરી કર્તવ્યને ઉપદેશે મારી પુત્રીનો ભર્તા શંકર થશે એમ તેમણે સૂચવ્યું. (પ્રકાશ) દેવિ! નારદે કહેલી શિવની પરિચર્યા કરવાને ચાલો આપણી પુત્રીને મોકલવાનો ઉદ્યોગ કરીયે.

(સર્વે જાય છે)

इति श्रीम[illegible]णभट्टविरचिते पार्वतीपरिणये

प्रथमोऽङ्कः

अङ्क २.

(પછી વનદેવતા વાસંતિકા પ્રવેશ કરે છે.)

वासंतिका—નંદીશ્વરે આજ્ઞા કરી છે કે "વાસંતિકે! તું તપમાં બેઠેલા ભગવાન્ શંકરને માટે નંદનવનમાંથી પૂજાનાં પુષ્પ લઈ આવ." ત્યારે લાવ તેની આજ્ઞા પ્રમાણે આકાશમાર્ગે થઈ નંદનવનમાંથી સુગંધીવડે દિશાના મુખને સુવાસિત કરતાં કલ્પદ્રુમનાં કુસુમને વીણી લાવવાને જાઉં.

(તે પ્રમાણે કરે છે).

(પછી રંભા પ્રવેશ કરે છે).

रंभा—તારકાસુર આપણને બંદીવાન કરશે એવા ભયથી શંકા પામેલી અપ્સરાઓ મહામેરૂની ગુહામાં સંતાઈ રહી છે પણ મારાથી તો કુબેરના પુત્ર નલકુબરના વિયોગે ઘડીએ જીવાય તેમ નથી; માટે લાવ તેની પાસે જાઉં. (એમ કહી ઉતરે છે.)

वासं—(રંભાને જોઈને) અહો! પ્રિય સખી રંભા આવે છે કે શું? લાવ ત્યારે હું એની પાસે જાઉં. (તે પ્રમાણે કરે છે.)

रंभा—અહો! શું હિમાલયના પ્રદેશમાં વસનારી વનદેવતા વાસંતિકા! પ્રિય સખીનું કલ્યાણ થાવ.

वासं—પ્રિય સખી અહીંઆં કેમ પગલાં કર્યાં?

रंभा—તારકાસુરના બંદીગ્રહણના ભયથી શંકિત થયેલી અપ્સરાઓ મહામેરૂની ગુહાનેવિષે સંતાઈ રહી છે.

वासं—હા ખરૂં છે. એ એવો દુષ્ટજ છે.

रंभा—કુબેરનંદનને ક્ષણ પણ ન જોઉં તો મારો જીવ ઉડી જાય છે તે તો પ્રિયસખિ! તું સારી રીતે જાણે છે.

वासं—હું ક્યારનીએ જાણું છું કે તમારો અન્યોઅન્યનો અનુરાગ બહુ વધી ગયેલો છે.

रंभा—તેથી કામના ધનુષ્યથી નિરંતર છૂટતાં બાણથી જર્જરિત થયેલા હૃદયવાળી હું નલકુબરની પાસે જવાને માટે સખીજનને છેતરીને અહીંઆં આવી છું.

वासं--તેવા પ્રેમને માટે આમ કરવું એ યોગ્ય છે.

रंभा—તું હવે ક્યાં જાય છે?

वासं—નિત્ય આનંદ સ્વરૂપવાળા અગ્નિલોચન ભગવાન્ શંકરને માટે પૂજાનાં પુષ્પ નંદનવનમાંથી લાવવાને નંદીશ્વરે મને આજ્ઞા કરી છે. (તેથી ત્યાં જાઉં છું.)

रंभा—પ્રિય સખિ! ત્યાં કંઇ નવલ વિશેષ છે કે?

वासं—પિતા હિમાલયની આજ્ઞાથી પરિજન સાથે પાર્વતી રોજ આવીને શંકરની આરાધના કરે છે એ સીવાય બીજી કંઈ નવા જુની નથી.

रंभा—શા ફળને માટે તે આરાધના કરે છે?

वासं—પરમેશ્વર પ્રસાદને માટે.

रंभा—ઘણું સારૂં તું પણ પ્રસ્તુત કાર્ય કરવાને માટે જા અને હું પણ ધારેલા કામને માટે જઈશ.

इति विष्कंभकः

(પછી એકાન્તમાં બેઠેલો ઈન્દ્ર પ્રવેશ કરે છે)

महेन्द्र—(મંડપના દ્વાર સામું જોઈ) અરે કોઈ છે કે?

देवनंदी—(પ્રવેશ કરીને) સ્વામિન્ હું આ રહ્યો.

महेन्द्र—કોઈ મહાન્ કાર્યને માટે વિચાર કરવાનો છે તેથી બૃહસ્પતિ વિના કોઈને અંદર આવવા દેશો નહી.

देवनंदी—(બહુ સારૂ એમ કહીને જાય છે)

(બૃહસ્પતિ પ્રવેશ કરે છે)

बृहस्पति—(આગળ જોઇ) આ એકાંતસ્થાનમાં મંડપ હેઠળ મહેન્દ્ર રહ્યા. આ ખરેઃ—

मंदाक्रान्ता.

કોકો નેત્રે હજુ જ હણિયો વજ્ર એવું વિલોકે,

કો નેત્રાથી લગિર હસતાં દેવીયોનાં મુખોને;
કો નેત્રાથી પરિજન તણી અંજલીને વિલોકે,
ચિત્તે ચિંતા અધિક કરતો ઇન્દ્ર બેઠો જણાયે. ૧

ત્યારે લાવ એમની પાસે જાઉં (એ પ્રમાણે કરે છે)

महेन्द्र—(બૃહસ્પતિને જોઇને) અહીંઆં બીરાજીએ.

बृहस्पति—સારૂ. (એમ કહી ભદ્રાસન પાસે બેસે છે)

देवनंदी—(પ્રવેશ કરીને) સ્વામિન્! દેવદૂત દેવલ વિજ્ઞાપના કરે છે કે મારે કંઇ આપને વિજ્ઞાપના કરવાની છે.

महेन्द्र—તેને એકલાને પ્રવેશ કરાવો.

(પછી દેવદૂત પ્રવેશ કરે છે)

देवदूत—બૃહસ્પતિની સાથે કંઇ વાત ચીત કરતા આ સ્વામિ બેઠા ત્યારે લાવ એમની પાસે જાઉં. (એમ કહી પાસે જઇ) સ્વામિનો વિજય વાધો.

महेन्द्र—દેવલ! કેમ ઉદ્વેગમાં હો એમ લાગે છે?

देवदूत—અતિશય વધી પડેલી અસુર લોકની પીડા તે હું સ્વામીને શી રીતે કહી શકું.

महेन्द्र—બી'શ નહીં. તેઓ શું કરે છે તે કહે.

देवदूत—સાંભળો ત્યારે કહું છુ.

शार्दूलविक्रीडितम्.

નાંખ્યાં તોડિ અનેક પદ્મ સુરની સૌ દીર્ઘિકા માંહિથી,
વા'લાં નંદનનાં તમામ તરૂને ઊખેડી નાંખ્યાં વળી;
ખેંચી કાઢિ અનેક ઇષ્ટફલદા સૌ અર્જુની વેલીને,

(એમ અર્ધું બોલીને બંધ થાય છે)

महेन्द्र—બાકીનું શું છે તે કહી દે.

देवदूत—સ્વર્ગસ્ત્રીકચ ઝાલવા ભય તજી દુષ્ટો પ્રયત્નો કરે. ૨

महेन्द्र—દેવલ! વજ્રની સહાયવાળો આ મારો બાહુ રક્ષણ કરે છે છ-

તાં આનો ભય શું કરવા રાખો છો. જુઓને.

मृदंग छंदः

રોળ્યો રણે નમુચિને વલવૃત્ર મારીને,
પાંખો વળી સકળ પર્વતની વિદારીને;
ત્રૈલોકનો કુશળ રક્ષક છું છતાં, મને–
બ્રહ્માતણો વર નડે હણુતાં અસૂરને. ૩

માટે કેટલાએક દીવસ પછી તેમનો પણ ઉપાય થશે. તું તારા યોગ્ય કામને માટે જા.

देवदूत—બહું સારૂં (એમ કહીને જાય છે).

महेन्द्र—ગુરૂ! હવે શું કરવું?

बृहस्पति—જે ભગવાન્ વિરંચિએ કહ્યું તેજ. ગઈકાલે તારકદનુજની પીડા ન સહન થવાથી અમે મંડળસાથે બ્રહ્મા પાસે ગયા હતા, ત્યારે તેમણે કહ્યું કે **સેનાની**ના સિવાય કોઈથી તારકાસુર મરે તેમ નથી તેથી તેની ઉત્પત્તિનો આ ઉપાય છે.કેઃ–

गीतिः

તપ કરતા બેઠા છે શંકર શિખ્ખરવિષે હિમાલયનાં;
ગમે તેમ કરી તેનો પ્રેમ કરાવો નગેન્દ્રકન્યામાં. ૪

માટે તે બન્નેનાથી ઉત્પન્ન થયેલા કુમાર સેનાનીથી આપણી અર્થસિદ્ધિ થશે.

महेन्द्र—ગિરિજાને શંકર ક્યારે ગ્રહણ કરશે અને તેમનાથી ઉત્પન્ન થયેલો કુમાર તે આપણો મનોરથ ક્યારે પુરશે?

बृहस्पति—મહાપુરૂષોની વાણી ખોટી પડતી નથીજ.

महेन्द्र—(સ્મરણ લાવી હર્ષથી) નારદે કહેલા આપણા મનોરથને અંગીકાર કરતાં હોય તેમ પિતાની આજ્ઞાથી પરિજનની સાથે પાર્વતી રોજે આવીને ભગવાન્ શંકરની પરિચર્યા કરે છે એવું મેં રંભાને મોડેથી સાંભળ્યું છે.

बृहस्पति—જો એમ છે તો તો આપણું ધાર્યું ફળશેજ.

महेन्द्र—એટલાથી શું થયું.

गीतिः

સૌ અપ્સરાજનોનાં મુગ્ધ મનોહર વિલાસી વાક્યોથી,
કર્ણાન્તને અડંતી, વળી નમતી ભ્રૂલતાવિલાસોથી; ૫
ઘડિ ઘડિ સ્તનમંડળથી ઉતરી જતાં ઉત્તરીય ઢાંક્યાથી,
હાલંતાં મૃદુ કરનાં કંકણના મંજુ મંજુ શબ્દોથી; ૬
વિલાસ આવા દેખી વિકાર ચિત્તે થયો નહીં જેને,
એવા નિશ્ચલ મનના સંયમવાળા શશાંકમૌલિ છે. ૭

અચિંતનીય અધિક આનન્દથી સુંદર, આદિ અંતરહિત, નિરંજન, ગુણ ક્રિયારહિત, પોતાના આત્માને અંતશ્ચક્ષુવડે સાક્ષાત્ કરનાર, તથા સઘળા દ્વૈતભાવના વિકલ્પનો ઉપસંહાર કરનાર, સ્વતંત્ર કરતા ભગવાન્ ચરાચર ગુરૂ શંકરને પાર્વતીની પરિચર્યા તે વશ કરનાર કોણ !

बृहस्पति—હે ભગવાન્! બીજી સામાન્ય સ્ત્રીઓના જેવી તેને ન ગણશો કારણ કેઃ—

गीतिः

મનહર શરીર શોભા જાણે હોયે વશીકરણ મનનું,
એવી ગિરિરાજ સુતા સંમોહન અસ્ત્ર છે મનોભૂનું. ૮

महेन्द्र—(હર્ષથી) "પુષ્પધન્વા" એમ કહ્યાથી મને યાદ આવ્યું કે માત્ર કામજ ગિરિજા અને શિવને મેળવવાને કુશળ છે.

बृहस्पति—(હર્ષથી).

अनुष्टुप्.

જીતે ત્રૈલોકને એવી ઉત્કૃષ્ટ બુદ્ધિ આપની,
શાન્તિ પુષ્ટિ કરે એવી અલ્પ છે બુદ્ધિ માહરી. ૯

તેથી મારી બુદ્ધિ પણ આવો વિતર્ક કરી ન શકી. ત્યારે તો ત્વરાથી કામદેવને બોલાવો.

महेन्द्र—(મંડપદ્વાર તરફ જોઈને) અરે કોઈ છે કે?

(દેવનંદી પ્રવેશ કરીને)

देवनंदी—સ્વામિન્! આ આવ્યો.

महेन्द्र—દેવનંદિન્! જલદી કામદેવને અહીંઆં બોલાવી લાવ.

देवनंदी—બહુ સારૂ (એમ કહી જાય છે.)

(પછી રતી અને વસંતની સાથે કામદેવ પ્રવેશ કરે છે.)

कामदेव—(પાસે જઈ) રહો આપણે જરા ઉભાં રહેવું પડશે. (એમ કહી આગળ વધે છે,)

महेन्द्र—(સહર્ષ જોઈને) **मालिनी.**

મુખર મધુકરોની શોભતી મૌર્વિવાળુ,
ભરવિ ધનુષ ખાંધે વિશ્વને જીતનાર;
વદન અતિ વિલાસી ન્યાળતો સ્વપ્રિયાનું,
મધુ સહ અહિં આવે આ ધિરેથી મનોભૂ. ૧૦

कामदेव—(રતી અને વસંત સાથે પાસે જાય છે, પાસે જઇને ચાપસહિત હાથ જોડીને વિલાસપૂર્વક પ્રણામ કરે છે)

महेन्द्र—(આસનની એક બાજુ તરફ આંગળી કરીને) સખે કામ! અહીંઆં બેસો.

कामदेव—(રતી અને વસંતને લઈને બેસે છે)

बृहस्पति—હે કામ! તમે માનને યોગ્ય છો તેથી ઈન્દ્ર તમને સન્માન કરે છે તે યોગ્યજ છે.

कामदेव—(હાથ જોડીને) **उपजाति.**

હે શક્તિવાળા ત્રણલોક નાથ!
છે આપને કાર્ય શું મારી સાથ;
પ્રકાશ દે જે સઘળી દિશાને,
તે સૂર્ય શું દીપની આશ રાખે. ૧૧

बृहस्पति—તમે એમ શું કહો છો!

अनुष्टुप्.

સર્વ લોક વિષે શ્રેષ્ઠ ચાપવિદ્યાધુરંધર,
દેવોનું સઘળું કાર્ય કરો આ તાહરો કર. ૧૨

महेन्द्र—સખે કામ! **उपजाति.**

વિષ્ણુ તણા ચક્ર સુદર્શને જે,
ન થાય મારા વળિ વજ્રથી જે;
તે કાર્ય થાયે તવ પુષ્પબાણે,
અદ્ભૂત બાહુબળ તારૂં એ છે. ૧૩

कामदेव—(ગર્વથી) સ્વામિન્! તમારાથી જે વિરૂદ્ધ વર્તતો હશે તે

गीतिः

દેવ મનુજ મુનિ અથવા શંકર જેવો હશે તથાપી તે,
સુરલોકસુન્દરીની બંધાશે ઝટ કટાક્ષબેડીએ. ૧૪

महेन्द्र—(બૃહસ્પતિના સામુ જુએ છે.)

बृहस्पति—અરે કામ! જેનું તમે ચોથું નામ દીધું તે ભગવાન્ ચંદ્રચૂડામણિ શંકર હમણા શૈલરાજ હિમાલયના શિખ્ખરમાં અતિશય શાન્તચિત્તથી તપશ્ચર્યા કરે છે.

कामदेव--હાં પછી.

बृहस्पति—અને સૌભાગ્યની મૂર્તિ, તથા દેહ ધારણ કરીને આવેલાં સૌન્દર્ય દેવતા જેવાં પાર્વતી હમણાં પરિજનને લઈને પિતાની આજ્ઞાથી ભગવાન્ શંકરની પરિચર્યા કરે છે.

कामदेव---હાં પછી.

बृहस्पति—તે બેને એકઠાં કરવાથી દેવના કાર્યની સિદ્ધિ થાય એમ છે, અને તે માત્ર તમારીજ વાટ જુએ છે.

कामदेव—(મનમાં) અવિચારીપણું ખરે પુરૂષને મોત આપનારૂં છે. કારણ કે મેં આત્મશ્લાઘાને વશ થઈને પરમેશ્વરની પણ સામાન્ય વૃત્તિથી ગણના કરી.

वसंत—(મનમાં) ધાર્યું હતું શું અને નિવડયું શું.

वसंततिलका.

ક્યાં ઈક્ષુ ચાપધર આ મૃદુ પુષ્પ બાણ,
સ્ત્રીના વશીકરણમાં બહુ સાવધાન;
ક્યાં આ લલાટ નયનાગ્નિવડે ત્રિપુર,
ભસ્માવશેષ કરનાર શશાંકચૂડ. ૧૫

रती—અહો! આતો પરમ સંકટ આવી પડ્યું કે ભગવાન્ શંકરને વશ કરવાના છે.

कामदेव—જ્યારે મા'રા જેવા અલ્પ પરિજનને હાથે એ કાર્ય કરાવવાને દેવો ઈચ્છે છે ત્યારે તો મારા જીવને સાટે પણ એ કાર્ય કરવાને હું ઉદ્યોગ કરીશ.

महेन्द्र— **गीतिः**

જ્યારે ધનુષ ઉપર તું સંમોહન અસ્ત્ર ધારશે ત્યારે,
વિલાસી મુખ ગિરિજાનું વિલોકશે શંભુ ધૈર્ય છાંડીને. ૧૬

તેથી આવા જુજ કાર્યને માટે તા'રે કાંઈ શંકા કરવી નહી.

कामदेव— **अनुष्टुप्.**

આ મા'રા પ્રાણની સાટે કાર્ય હું આપનું કરું,
અનુષંગી સદા પામે શરીર માત્ર કીર્તિનું. ૧૭

માટે સ્વામિન્! આપની આજ્ઞા પ્રમાણે હું કરીશ.

(મહેન્દ્ર તથા બૃહસ્પતિ હસ્ત ઉંચા કરીને).

शार्दूलविक्रीडितम्.

રક્ષા તા'રી કરો સદાય ફળતી દેવોતણી આશિષો,
હો કલ્યાણ સદાય, કીર્તિ યશ સૌ બ્રહ્માણ્ડમાં વ્યાપજો;
થાજો શૌર્ય શરે શરે અધિક આ બે તાહરા બાહુનું,
આ ઉદ્યોગ કરો વિશેષ ફળદા સ્વચ્છંદચારીવિભૂ. ૧૮

कामदेव—(રતી અને વસંતની સાથે શંકા કરતો કરતો જાય છે).

महेन्द्र—ગુરૂ! ભગવાન્ વિરંચિની આજ્ઞાને ઘટતુ આપણે કર્યું છે તો ખરૂં, પછી કાર્ય સિદ્ધિ થવી એ તો દૈવને આધીન છે.

बृहस्पति—હું પણ પ્રસ્તુતકાર્યની સિદ્ધિને માટે કુળદેવતાની પ્રાર્થના કરવાને માટે જાઉંછું.

(એમ કહી સર્વે જાય છે).

इति श्रीमद्बाणभट्टविरचिते पार्वतीपरिणये

रूपके द्वितीयोऽङ्कः

अङ्क ३.

(પછી બૃહસ્પતિ અને ઈન્દ્ર પ્રવેશ કરે છે.)

महेन्द्र—ગુરૂ! કામદેવ કોઈપણ બાણવડે શિવને વશ કરી શકશે કે પછી પ્રલયકાળના સૂર્ય જેવા દુષ્પ્રેક્ષ્ય મુનિ (શંકર) ને જોવાને પણ અસમર્થ હોય તેમ પાછો આવશે? અથવા કોપથી અંધકાર પામેલા મનવડે શંકરના ભાલનયનના અગ્નિની પોતે આહુતી થઈ પડશે? આમાનું શું થશે એ કંઈ સમજી શકાતું નથી.(ડાબી આંખ ફરકે છે એવું સૂચવીને શંકાથી)

अनुष्टुप्.

સૂચવે દેવકાર્યોમાં જાગતા વિઘ્ન નાંખવા,
ફરકતી વામ અક્ષી આ વિધિની પ્રતિકૂલતા. ૧

बृहस्पति—અમંગળનો નાશ થયો. ભગવન્! આ નિમિત્તથી જણાય છે કે ત્યાંથી કોઈ વૃત્તાન્ત જાણનાર અહીંઆં આવશે ખરો.

(પછી નારદ પ્રવેશ કરે છે.)

नारद—ઈન્દ્રની આજ્ઞાથી શિવના આશ્રમમાં જઈ ત્યાંનો વૃત્તાન્ત જાણીને અહીંઆં આવ્યો છું, માટે લાવ તેમની પાસે જઈ ત્યાંનો સઘળો વૃત્તાંન્ત તેમને કહી સંભળાવું

(એમ કહી પરિક્રમણ કરે છે.)

महेन्द्र—(હાથ જોડી, જોઈને) આ વીણાવિહારી નારદ આવે છે માટે આસન આપો.

बृहस्पति—(આસન આપે છે.)

नारद—(આસન ઉપર બેસે છે.)

महेन्द्र—(હાથ જોડીને) ભગવાન્ દેવના ઈચ્છેલા અર્થના સારા વા ખોટા જે સમાચાર હોય તે કહો.

नारद—બધું અથ ઈતિ કહું તે સાંભળો.

महेन्द्र—કહો ! સાંભળું છું.

नारद—આપની આજ્ઞાથી હું ત્યાંનો વૃત્તાન્ત જાણવાને દેવના કાર્યને સારૂ ગયેલા કામદેવની પાછળ પાછળ, ગુપ્ત રહેવાની વિદ્યાથી ત્યાં ગયો હતો.

महेन्द्र—પછી શું થયું?

नारद—ત્યાં શિવના આશ્રમની પાસે જઈને કામે વસંતને આમ કહ્યું;

महेन्द्र—શું કહ્યું ?

नारद—કે " સખા ! તા'રે આ હિમાલયના પ્રદેશના વનમાં પ્રસરવું."

महेन्द्र—વસંતે પછી શું કર્યું?

नारद— **वसंततिलका.**

બોલાવતો મધુર પંચમ કોકિલાને,
સંચારતો મલયપર્વતવાયુઓને;
ઝાઝો વધારિ દઈ ગર્વ મનોભૂનો ત્યાં,
લાગ્યો વસંત વધવા ગિરિકાનનોમાં.

महेन्द्र—હાં પછી.

नारद— **इन्द्रवज्रा**

બૌ' માનથી કોયલનો દિધેલો,
પુંસ્કોકિલો પી રસ આમ્રકેરો,
કંદર્પનો દર્પ ઘણો વધારી,
બોલે રૂડા પંચમ રાગ કા'ડી. ૩

महेन्द्र—હાં પછી.

नारद— **गीतिः**

ચંદનતરૂ હલાવી, આલીંગી જલતરંગ સરિતાના,
કમલસુગંધી હરતા લાગ્યા વાયુ મલયતણા વા'વા. ૪

महेन्द्र—હાં પછી.

नारद **वसंततिलका.**

જ્યારે દ્વિરેફ તણી મૌર્વીવડે ચડાવી,

આવ્યો હિમાચલ વિષે સ્મર ચાપધારી;
ત્યારે અતિ પ્રણુયથી હદ છાંડી છાંડી,
સૌ દ્વંદ્વ ચંચળ થયાં બહુ મોહ પામી. ૫

महेन्द्र--હાં પછી.

नारद--

शार्दूलविक्रीडितम्.

આવ્યાં પુષ્પ અશોકને યુવતીના પાદ પ્રહારો વિના,
હસ્તસ્પર્શ વિના રસાલ તરૂએ છે મોંર ઝૂકી રહ્યા;
પામ્યાં સંગિતના વિના કુસુમ આ રમ્ય પ્રિયાલ દ્રુમો,
ફાલ્યાં કેસર વૃક્ષ આસવતણાં પામ્યા વિના સિંચનો. ૬

महेन्द--હાં પછી.

नारद--વધારે તો શું કહું, પણ.

गीतिः

તે વનમાં વસનારી, તટ સરખી તોડી ધૈર્ય મર્યાદા;
અબળારૂપ સરિતાનો લાગ્યો ત્યાં પ્રેમસિન્ધુ ખળભળવા. ૭

महेन्द्र--એ પ્રમાણે સકળ જનને વિકાળ કરનાર વસંત બેઠો ત્યારે કામે શું કર્યું?

नारद--રતી અને વસંત જેની પાછળ ચાલે છે એવા કામદેવે, મોટાં દેવદારૂ વૃક્ષના મંડપ નીચે વ્યાઘ્રચર્મ પાથરેલી, અહિમશિલા નીવેદિકાપર બેઠેલા, ચિત્ત વૃત્તિને અંતર્મુખ કરનાર, પ્રાણુવાયુના નિરોધથી સ્થિર મુખવાળા, નાસાના અગ્રભાગપર ઢાળેલાં લોચનવાળા, તથા તરંગરહિત બીજો સમુદ્ર હોય તેવા શંકરને દીઠા.

महेन्द्र--પછી.

नारद--પછી ભગવાન્ નીલલોહિત શંકરે પણ અંતર્દૃષ્ટિથી પરમાત્માને સાક્ષાત્ કરી, પર્યંકબંધ શિથીલ કરી, સમાધિનો ત્યાગ કર્યો.

महेन्द्र--પછી.

नारद--પછી કામદેવ, હાથમાં ધનુષ્ ધારી હવે શું કરવું તે નહીં સમજતાં ચીતરેલો હોય તેમ શંકરને દેખીને ભયથી ક્ષણુવાર સ્તબ્ધ થઇ ગયો.

महेन्द्र--પછી શું થયું?

नारद— **वसंततिलका**

ત્યાં શંભુના પુજન કારણ તે પ્રસંગે,
આ કાળનાં કુસુમ મંડન ધારી અંગે;
શૃંગાર વીર તપનાં અધિદેવતા શાં,
સાહેલી સાથ લઇને ગિરિજા પધાર્યા. ૮

महेन्द्र—હાં પછી

नारद—પછી કામદેવ, આધાર મળ્યો હોય તેમ સ્વસ્થ થઈને દૃષ્ટિએ ન પડે તેમ લાગ જોઈને પાછળના ભાગમાં જઇ ઉભો રહ્યો.

महेन्द्र—પછી.

नारद—અને પાર્વતીએ પણ નીરાંતે બેઠેલા અષ્ટમૂર્તિ શંકરને સાષ્ટાંગ નમસ્કાર કરી વંદન કર્યું.

महेन्द्र—પછી.

नारद—"તને યોગ્ય સ્વામી મળજો" એ પ્રમાણે શંકરે તેને આશિર્વાદ આપ્યો.

महेन्द्र—પછી.

नारद—પછી તે ટાણે, આ બરાબર અવસર છે એમ જાણીને કામદેવે ધનુષ્ ઉપર સંમોહન અસ્ત્ર ચઢાવ્યું.

महेन्द्र—પછી.

नारद—

गीतिः

વિકસિત કપોળ વાળું મંદસ્મિતથી વદનપદ્મ એતું,
તરત પછીથી જોવા લાગ્યા વાંકાં નયન કરી શંભુ. ૯

महेन्द्र—પછી. **गीतिः**

नारद—પુલકિત શરીરવાળી ગૌરી પણ ચિત્તભાવ દર્શાવી,
શશીસમ મુખ મલકાવી ઉભી રહી અંતરમાં લજવાતી. ૧૦

महेन्द्र—પછી.

नारद—પછી ભગવાન્ શંકરે અંતઃકરણના વિકારનો તપના બળવડે સંયમ કરીને તેનું કારણ જાણવાને ચારે તરફ દૃષ્ટિ ફેરવવા માંડી.

महेन्द्र—પછી.

नारद—

वसंततिलिका.

સંમોહનાસ્ત્ર ધરીને શિવસામું તાકી,
હાથેથી કાન સુધી ચાપની મૌર્વી ખેંચી;
વાળી ઉંધો ચરણ આગળથી નમીને,
બેઠો દીઠો મદનને પછી ત્યાં મહેશે. ૧૧

महेन्द्र—(ભયથી) બાકીનું ઝટ કહી નાંખો.

नारद—પછી કોપ પામેલા શંકરના ભાલલોચનમાંથી ખાઉં ખાઉં કરતો હોય તેવો, વૃદ્ધિ પામતી જ્વાળાઓવાળો, પ્રલયના અગ્નિજેવો અગ્નિ નીકળ્યો.

महेन्द्र—(નિર્વેદથી) હવે શું કહેશે!

नारद—પછી પુરારિશંકરના નયનાગ્નિએ કામદેવને આહુતિની પેઠે ભસ્મ કરી નાંખ્યો.

महेन्द्र—(મૂર્છા પામે છે)

नारद—(આશ્વાસન કરે છે)

महेन्द्र—(શુદ્ધિ લાવી) હા! ભુવન રમણીય! સકળજનને આનંદ કરનાર પુષ્પ બાણ! પુરંદરને અર્થે તા'રે મરવું પડ્યું!

बृहस्पति—ભગવાન્! વિષાદ ન કરશો. ભવિતવ્યતા છે એજ બળવાન્ છે, માટે છાના રહો.

महेन्द्र—ત્યારે રતીએ શું કર્યું?

नारद—રતીને પણ મૂર્છા આવી ગઈ.

महेन्द्र—વસંત શું કરતો હતો?

नारद—મિત્ર વસંત પણ મૂર્છા પામ્યો.

महेन्द्र—રતી અને વસંતને મૂર્છા આવ્યા પછી શું થયું?

नारद—વસંતે પ્રથમ સાવધ થઈને મહા પ્રયત્ને રતીને પણ સાવધ કરી. પછી બળીને ભસ્મ થઈ જવાથી પવનના ઝપાટાએ ઉડતી

રજવાળા, મેં આગળ પુરૂષની આકૃતિમાં પડેલા સ્વામિના અંગને આલિંગન કરીને રતી પણ

ગીતિ:

દુખિણી વિશેષ શોકે, ભિંજાય આંસુવડે સ્તનો જેના,
કુરરીસમ પિઉ વિરહે, રોવા લાગી છુટે મુખે બાળા. ૧૨

महेन्द्र—પછી શું થયું?

नारद—પછી "હા નાથ!" એ પ્રમાણે બહુ વિલાપ કરતી રતીને આકાશ વાણીએ આ પ્રમાણે આશ્વાસન કર્યું કે:-

रथोद्धता.

છાંડ શોક અલિ! કામવલ્લભા!
ભાવિ કોઈથિ બને ન અન્યથા;
તું પતિ ફરિથિ જન્મ પામશે,
પાર્વતી પરણતાં મહેશને. ૧૩

महेन्द्र—(શાંત થઈને સહર્ષ).

ગીતિ:

આ સુણિ અંકુર પામે ભાગેલા સૌ મનોરથો મારા,
દાવાનળે બળેલાં તરૂ જ્યમ પડતાં પયોદની ધારા. ૧૪

बृहस्पति—ભગવન્ આકાશ વાણી સત્સજ છે.કામ નક્કી ફરીથી ઉત્પન્ન થશે.

महेन्द्र—પછી.

नारद—રતીને જરા શુદ્ધિ આવી એટલે સરખી રીતે દુ:ખી થયેલો વસંત તેને પોતાને ઘેર લઈ ગયો.

महेन्द्र—કામદેવને બાળ્યા પછી શંકરે શું કર્યું?

नारद—સ્ત્રીઓનો સહવાસ ત્યાગ કરવાની ઇચ્છાથી ભૂતગણની સાથે શંકર પણ અંતર્ધ્યાન થઇ ગયા.

महेन्द्र—પછી પાર્વતીએ શું કર્યું?

नारद— **अनुष्टुप्.**

હિમાદ્રિ છાતીએ ચાંપી વાત્સલ્ય પ્રેમથી તદા,
મૂર્છાથી આંખ મીચેલી ગૌરીને ઘેર લૈ ગયા. ૧૫

महेन्द्र—ભગવન્ નારદ! સાંભળવાનું હતું તે તો સાંભળી લીધું. હવે આપ ક્યાં પધારો છો?

नारद—હવે તો સત્યલોકમાં રહેનાર ચતુર્મુખ બ્રહ્માને આ વૃત્તાન્ત કહેવને માટે જઈશ. (એમ કહી જાય છે).

(પછી રંભા પ્રવેશ કરે છે).

रंभा—(સ્વગત) કુબેરના ભવનથી પાછી આવતાં **ઔષધિપ્રસ્થમાં** સાંભળેલો વૃત્તાન્ત લાવ સ્વામિને નિવેદન કરૂં.

(એમ કહી પરિક્રમણ કરે છે).

महेन्द्र—(જોઈને) **गीतिः**

ચાલતી વલ્લી સરખી અતરલ વિદ્યુતતણી લતા જેવી,
મોહનકળાની મૂર્તિ હશે કોણ આ સરોજપત્રાક્ષી. ૧૬

(નિરૂપણ કરી) અહો! આતો રંભા છો!

रभा—ભર્તાનો વિજય વાધો!

महेन्द्र—રંભા! તમે ક્યાંથી આવો છો?

रंभा—કુબેરને ઘેરથી.

महेन्द्र—કેમ ત્યાં કંઈ નવાજુની છે?

रंभा—શંકરના ત્રીજા નેત્રના અગ્નિની કાળ જેવી જ્વાળાએ કામદેવને બાળીને ભસ્મ કરી નાંખ્યો એમ સૌ કહે છે. વળી ઓષધિપ્રસ્થમાં બીજું પણ કંઈ છે.

महेन्द्र—બીજું શું?

रंभा—કામદેવને બાળી નાંખ્યો તેથી ભાગી પડેલા મનોરથવાળી પાર્વતી, શંકરનેજ પરણવાની ઈચ્છાથીતપ આદરીને પોતાના કોડ પુરા કરવા ઈચ્છે છે.

महेन्द्र—તેને માટે એનાં માબાપ શું કહે છે?

रंभा—એના દેવીએતો આમ કહ્યું.

महेन्द्र—શું કહ્યું વારૂ?

રંભા— **ગીતિઃ**

તપ છે અતિશે અઘરૂં શિરીષસમ તુજ શરીર કોમળ છે,
એ વ્યવસાય કઠિન છે દુસ્તર તેથી ઉમા મને લાગે. ૧૭

મહેન્દ્ર—ત્યારે હિમાલયે શું કહ્યું ?

રંભા—તેમણે પણ તેમ કરવાને માટે અનુમત આપ્યાં છે.

મહેન્દ્ર— રંભા! તું સારા સમાચાર લાવી. જા ત્યારે હવે તા'રૂં યોગ્ય કામ કર.

રંભા—વારૂ. (એમ કહીને જાય છે.)

(ને પથ્યમાં વૈતાલિક)

શાર્દૂલવિક્રીડિત.

કર્માયું મુખપદ્મ પદ્મિનીતણું જાતાં વિદેશે રવિ,
પ્રીતિભંગ થયે વિયોગ વસમો એનો ન વેઠી શકી;
તેથી આ તપ આદરી રવિતણો સંયોગ ઈચ્છે ફરી,
સંધ્યાવલ્કલ પે'રી ભૃંગરૂપિ આ રૂદ્રાક્ષ માળા ધરી. ૧૮

મહેન્દ્ર—(સાંભળીને) ચાલો હું પણ સંધ્યાવંદન કરવાને જાઉં.

(સર્વે જાય છે.)

इति श्रीभद्वाणभट्टविरचिते पार्वतीपारिणये रूपके तृतीयोऽङ्कः

अङ्क ४.

(પછી મુનિનો વેષ ધારણ કરી નન્દી પ્રવેશ કરે છે.)

नन्दी—ભગવાન્ નીલલોહિત શંકરે મને આજ્ઞા કરી છે કે "મન્મથને બાળી નાખ્યો તેથી ભાગી પડેલા મનોરથ વાળી પાર્વતી મારા ઉપરના દ્દઢ પ્રેમથી મહા નિયમાનુષ્ટાનવડે ગૌરીશિખર નામના હિમાલયના શિખર ઉપર તપ કરે છે; તેને તપ કરતાં ઘણા દિવસ થયા છે માટે તું મુનિનો વેષ લઈ ત્યાં જા અને તે કેવો નિયમ પાળે છે, કેવો તેનો દ્દઢ અભિલાષ છે તે સઘળું તેની જયા વિજયા નામની સખિયો પાસેથી જાણી લઈને પાછો આવ." લાવ તેથી સ્વામીની આજ્ઞા પ્રમાણે કરૂ (એમ કહી પરિક્રમણ કરતો વિચાર કરીને) અહો ! સ્ત્રિયોનાં ચિત્ત સ્વભાવથીજ કઠિન હોય છે. કારણ કે—

वसंततिलका.

આતો શિરીષ સમ કોમળ અંગવાળી,
છે નેત્રને શશિકળા સમ હારનારી;
તે સાધવા તપ મહાન તપસ્વિઓનાં,
ઈચ્છે શિલાકઠિનગાત્રવડે કરેલાં. ૧

વળી—

शार्दूलविक्रीडितम्.

સુતી જે સુખસેજમાં ગિરિસુતા તે વેદિમાં પોઢતી,
ઝીણાં રેશમિ વસ્ત્ર અંગ ધરતી તે વલ્કલો ઓઢતી;
ભીના ચંદન લેપથી શિતળ જે ધારા ગૃહોમાં વસે,
તે સેવે અતિ ઉષ્ણ, બેસિ વચમાં પંચાગ્નિના તાપને. ૨

(પછી કુસુમ વીણતી જયા તથા વિજયા પ્રવેશ કરે છે.)

जया—અલિ વિજયા! તપ આદરીને બેઠેલી આ ગૌરીના મનોરથરૂપી કલ્પવૃક્ષને તે ક્યારે ફળ આવશે?

विजया—બેન જયા! મન્મથને બાળી નાખવાથી પરૂષ હૃદયવાળા શંકર નિષ્કરૂણતાથી પ્રથમ અંતર્હિત થયેલા છે તે જ્યારે શાન્ત થશે ત્યારે એના મનોરથ ફળશે.

(એમ કહી પુષ્પ વીણવા માંડે છે.)

नन्दी—આ બે તો એની જયા વિજયા નામની સખીઓજ છે; ત્યારે લાવ એમની પાસે જાઉં. (એમ કહી પાસે જાય છે.)

जया—અલિ! મારો કંડીઓ તો ફુલથી ભરાઈ ગયો. તા’રે કેમ થયું છે?

विजया—મારે તો અડધોજ ભરાયો છે. અને બાકીનો પુરો ભરીશ.

(એમ કહી કંડિઆમાં પુષ્પ વીણીને ભરવા માંડે છે.)

नन्दी—(પાસે જઈ) તમારૂં કલ્યાણ થાવ!

जयाविजया—ભગવન્ અમે અભિવંદન કરીએ છીએ.

नन्दी—તમે કોણ છો? તથા શા માટે આ પુષ્પ વીણોછો?

जयाविजया—અમે હિમાલયની પુત્રી ગૌરીની સાહેલીયો છીએ; અને એ તપ નિયમમાં બેઠેલી છે માટે તેને સારૂ પૂજાનાં પુષ્પ વિણીએ છીએ.

नन्दी—એ વળી તપ શાસારૂ કરે છે?

जया—પોતાને યોગ્ય વર મળે માટે.

नन्दी—એવો એને લાયક વર કોણ છે?

जया— **गीतिः**

જેને વેદ વદે છે આદિ પુરૂષ વળી સદા યુવાવાળા;
જે ઈશ્વર કે’વાયે ધારે શીર્ષે શશાંકની લેખા. ૩

એવા શંકરને પોતાના સ્વામી કરવાની ઈચ્છાથી આ અમારી પ્રિય સખી પાર્વતી, ઈન્દ્રાદિ લોકપાલોની પણ અવગણના કરી તપ કરવા બેઠી છે; કારણ કે શંકરે મન્મથને બાળી નાખ્યો ત્યારથી પોતાના બાપને ઘેર રહી તે ઘણી ઉત્કંઠિત રહેતી હતી.

नन्दी—શાથી વારૂ! તે તો કહો?

जया— **गीतिः**

અંગે દૂર્બળ પીળી વદન કમળને નિચું નમાવીને;
સુકાય પાર્વતી નલિની શિવરૂપ રવિનો વિયોગ પામીને. ૪

નન્દી—પછી તમારી પ્રિયસખીની શી અવસ્થા થઈ ?

જયા—પછી શું થયું તે કહું છું, સાંભળો.

शार्दूलविक्रीडितम्.

નિત્યે ચંદનથી ભર્યા ગિરિતણા વાયુ ન એ સાંખતી,
ગોઠે પલ્લવસેજમાં ન ઘડીયે નિન્દે પ્રભા ચંદ્રની;
આછી પદ્મપલાશનાં કુસુમની ચોળી ન અંગે ગમે,
નિત્યે એ હિમનાં શિલાતલવિષે તાપાતુરી થૈ રહે. ૫

નન્દી—આવા પ્રબળ તાપવાળી તમારી સખીએ પછી શું કર્યું ?

જયાવિજયા-પછી કંઈ ઉપાય ન જડયો ત્યારે તપ આદરી પરમેશ્વરને મેળવવાને તેણે આવો તીવ્ર નિયમ પાળવા માંડયો છે.

નન્દી—જેનું ફળ થવાનો સંદેહ રહે છે એવી આ દુર્લભ વસ્તુની પ્રાર્થનામાં મન રાખવું શા કામનું છે? દેવ લોકમાં કોઈ યોગ્ય વર હોય તો વરવાઘો બાકી શંકર તો વીતરાગીઓના સરદાર છે તેથી એને તમે સખીયો છો માટે જરા સમજણ આપો!

જયા—ભગવન્! અમારી સખીતો એવો નિશ્ચય કરી બેઠી છે કે પરણું તો શંકરનેજ પરણું, નહીં તો આ શિખર ઉપર આવાં કઠિન તપ કરીકરીને મારી જાત પાડુ. (એટલે એને તે હવે કહીએય શું.)

નન્દી—(સ્વગત) ચાલો સાંભળવાનું હતું તે સાંભળી લીધું, હવે તો આ બધું ભગવાન્ શંકરને જઇને નિવેદન કરૂ. (પ્રકાશ) ભદ્રે! હવે તો જઈશું (એમ કહી જાય છે.)

જયા—ચાલો આપણે પણ પાછાં પ્રિય સખીને માટે પૂજાના પુષ્પ એકઠાં કરીએ. (એમ કહી જાય છે.)

(इति विष्कंभकः)

(પછી બ્રહ્મચારિનો વેષ ધારણ કરેલા શંકર પ્રવેશ કરે છે.)

શંકર—(પોતાના શરીર સામુ જોઈ) પાર્વતીને છેતરવાને માટે તો આ વેષ યોગ્યજ છે, કારણ કે—

स्रग्धरावृत्तम्.

ખાંધે છે ચર્મ કાળામૃગતણું કટિમાં ત્રેવડી મેખલા છે,
ભાલે આ ભસ્મકેરૂં તિલક, કર વિષે દંડ પાલાશનો છે;
કાને પે'રી પવિત્રી કુશતણી, નમતી પીતવર્ણી વળી આ-
માથે પંક્તિ જટાની, સ્ફટિકની જમણા હાથમાં જાપ માળા. ૬

વિચાર કરીને **गीतिः**

તરલ નયન લજ્જાથી, સ્મિતથી વિકસિત કપોળને કરતી;
સપુલક તમામ અંગો, લજવાતું અતિ મનોજ્ઞ મુખ ધરતી. ૭
રૂપાન્તર પામીને ઉભી હતી, જે સમક્ષ આવીને;
ચઢાવીયું હતું જ્યારે, સંમોહન અસ્ત્ર પુષ્પધન્વાએ. ૮
નાજુક અંગોવાળી, આ સમયે તે ગિરીન્દ્રની કન્યા;
તેજ રૂપમાં આવે, પ્રકટ થઈને હૃદયવિષે મારા. ૯

ત્યારે હવે અતિ તીવ્ર સૂર્યનાં કિરણથી તપેલી પૃથ્વીને મળવા જેમ મેઘ જાય તેમ કઠિન તપવડે અતિશય તપેલી પાર્વતીની પાસે જાઉં, કારણ કે જયા અને વિજયાએ જણાવેલો તેનો મારા પ્રત્યેનો પ્રેમ નંદીએ મને કહ્યો છે માટે આજ રૂપે ઉઘાડો પડ્યા વગર ત્યાં જાઉં (એમ કહી પરિક્રમણ કરે છે.)
(પછી જયા વિજયા જેની પાસે બેઠેલાં છે એવી પાર્વતી પ્રવેશ કરે છે.)

पार्वती—(ડાબી આંખ ફરકતી હોય એમ સૂચવીને) અલિ સખિયો!

गीतिः

હર્ષ આંસુથી શીતળ નિમિત્ત વિણ ડાબી આંખ આ ફરકે;
વળિ મુજ અભાગિણીને ફળ જાણે કોણ કેવુંએ થાશે. ૧૦

जया—સખિ પાર્વતિ! સ્ત્રીયોની ડાબી આંખ અને પુરૂષની જમણી આંખ ફરકે એતો સારી એવું પુરાણીયો કહે છે માટે મને તો લાગે છે કે મદનને બાળવાથી નિષ્કરૂણ છતાં પરમેશ્વર કોઈ મુનિના મુખથી તારા ઉપર અનુગ્રહ કરશે.

पार्वती—પ્રિયસખીનાં વચન ફળજો!

विजया—જયા સખીએ કહ્યું તે સત્યજ છે.

शंकर—(પાર્વતીને જોઇને.)

ગીતિ:

કયાં આ તપ અતિ અગ્નરૂ, કયાં આ સુકુમાર અંગ અબળાનાં;
કયાં કોમળ શશિ લેખા, કઠતા વર્ષાતણા દિનો વળી કયાં. ૧૧

અહો! આ મંજુ ભાષિણી પાર્વતી મારેજ માટે આટલું તપનું મહા સંકટ સાંખે છે.

જયા—સખિ પાર્વતિ! પેલો કોઈ મૂર્તિમાન્પ્રથમાશ્રમ હોય તેવો યુવાન મહાપુરૂષ આણીમર આવતો હોય એમ લાગે છે.

પાર્વતી—સખિયો! અહિં આવતા અતિથિની પૂજા પાત્રી તમારે કરવી, હું તો મારા રોજના તપ નિયમમાં બેસું છું (એમ કહી મૌન ધારણ કરી બેસે છે.)

શંકર—(પાર્વતીના સામુ જોઇને.)

ગીતિ:

શોભે વલ્કવાળી, પાણ્ડુ દૂર્બળ વિયોગથી મા'રા;
સંધ્યાએ ઘેરાતી જાણે પ્રતિપત્શશાંકની લેખા. ૧૨
(એમ કહી પાસે જાય છે.)

જયાવિજયા—આસન આપે છે.

શંકર—(આસન ઉપર બેસી માર્ગમાં બહુ થાક લાગ્યો હોય એમ દર્શાવેછે.)

પાર્વતી—(સખિયોના સામુ જુવે છે.)

સખિયો—(બ્રહ્મચારિને પંખાથી વા ઢોળે છે.)

શંકર—(હસ્ત ઉંચા કરી) તમારા અસાધારણ સૌજન્યથી મારો સધળો થાક ઉતરી ગયો છે.

સખિયો—મહારાજનાં પગલાં અહીં કયાંથી થયાં?

શંકર—હમણાં કૈલાસથી ચાલ્યો આવું છું.

જયા—ત્યારે તો આપ આ અર્ઘ્યાદિનો સ્વિકાર કરવાની કૃપા કરો.

શંકર—ઘણું સારૂ (એમ કહી અર્ઘ્ય સ્વીકારતા હોય તેમ દર્શાવી) ભદ્રે! મારે તમને કંઈ પૂછવાની અભિલાષા છે.

जया—આપને જે પૂછવું હોય તે કરારે પૂછો.

शंकर—તમે કોણ છો? આ કોની પુત્રી છે અને શાસારૂ તપ કરે છે?

जया—આ અમારી સખી હિમાચળની પુત્રી છે એનું નામ પાર્વતી છે. અમે એની સખિઓ છીએ, અમારૂ નામ જયા વિજયા છે, અને એ તો લાયક વર વરવાને માટે તપ કરે છે.

शंकर— **वसंततिलका.**

આદિ પ્રજાપતિતણા કુળમાંહિ જન્મ,
છે સર્વ પર્વતપતિ ગિરિરાજ તાત;
છે ચારૂ યૌવન મનોહર એની કાયા,
સૌ લોકથી ચઢતિ છે પદવી વળી આ. ૧૩

આવું છે ત્યારે એને પ્રાર્થના કરવી પડે એવો વર શું ત્રિલોકમાં છે?

जया—હા એવો કોઈ મહાપુરૂષ છે.

शंकर—પોતાના સૌન્દર્યના ગર્વથી છકી ગયેલો તથા કઠણ કાળજાવાળો એવો તે કોણ છે?

जया—મહારાજ સાંભળો ત્યારે.

गीतिः

જેને વેદ વદે છે આદિ પુરૂષ વળિ સદા યુવાવાળા;
જે ઈશ્વર કે'વાયે ધારે શીર્ષે શશાંકની લેખા.

એવા શંકરને વરવાની ઈચ્છાથી આ અમારી પ્રિયસખી તપ કરે છે.

शंकर—(પાર્વતીના સામુ જોઈ) ભદ્રે! શું આ સાચું કહે છે?

पार्वती—(મૌનનો ત્યાગ કરી) મહારાજ! મારી સખીએ કહ્યો તેવોજ મારો મનોરથ છે.

शंकर—(મનમાં) હવે તો હું મારી જાતેજ મારી નિંદા કરીને એની પરિક્ષા જોઉં. (પ્રકાશ) તાળી પાડી હસીને.

शार्दूलविक्रीडित.

ચોળે ભસ્મ વિભૂષણો અહિતણાં ધારે, સ્મશાને વસે,
વૈતાલો પરિચારકો લઈ ભરે ભિક્ષાવડે પેટ એ;
છે આવાં હલકાં ચરિત્ર શિવનાં સૌ લોક એવું કહે,
ત્યારે તું થઈ મૂઢ એ શિવ વિષે શામાટ પ્રીતિ કરે. ૧૪

વળી— **वंशस्थोपजाति.**

ત્રિલોકનાં લોચનકેરી જ્યોત્સ્ના,
ક્યાં તું હિમાદ્રિકુળરત્ન બાળા;
ક્યાં ચર્મ ધારી સમશાન વાસી,
અમંગલાચારરતી પિનાકી. ૧૫

पार्वती—(કાનમાં આંગળીયો ઘાલીને) બસ બસ બસ ! !

शंकर—જ્યારે તારો એવોજ નિશ્ચય છે ત્યારે તો.

अनुष्टुप्.

કળા જો ચંદ્રમાકેરી પ્રીતિ રાહુવિષે કરે;
તો તો હે પાર્વતિ! આજે વરજે તું પિનાકિને. ૧૬

पार्वती—(આંખ ફેરવીને)

गीतिः

નિયમવડે જે શિવને મસ્તક સઘળા નમાવતા આવી;
તેની નિંદા કરતાં, કકડા જીભ્હા ન થાય શું તા'રી ૧૭

સખિ! મહાપુરૂષની નિંદા કરનાર જોયો કે આ પાપી બ્રાહ્મણ થઈને મોમાં આવે છે તેવી ઈશ્વરની નિન્દા કરે છે માટે ચાલો આપણે અહિથી જતાં રહિએ.

शंकर—પોતાનું રૂપ પ્રકટ કરીને—

गीतिः

કૃશકટિ કુચ અતિ ભારે થી રીતે સાંખશે કહે ગિરિજા;
લે આ ધર કર મારો, દાસ થયો હું પ્રબળ તપે તારા. ૧૮

(એમ કહી પાર્વતીનો હાથ પકડે છે.)

पार्वती—(વિસ્મય અને હર્ષથી રોમાંચ યુક્ત શરીરવાળી, સ્વેદ યુક્ત કપોળવાળી પાર્વતી શું કરવું તેની સમજણ નહીં પડવાથી એમની એમ ઉભી રહે છે)

जया—આપણું પ્રિય થયું! સત્કર્મના પરિપાકથી આપણને પરમેશ્વર મળ્યા.

शंकर— **गीतिः**

શ્રમજળ કણે છવાતી, સપુલક, મંડિતપયોધરોવાળી;
અંગલતા આ તારી, આલીંગી થઉ કૃતાર્થ હું ગૌરિ. ૧૯

(સખીને) માટે ગાંધર્વ વિવાહથી આનો પાણિગ્રહણ કરવાની મારી ઈચ્છા છે.

जया—ભગવન્ સકળ કુલાચલ ચક્રવર્તી હિમવાનને ઘેર વિવાહ મંગળ કરાવિશું માટે ત્યાં પધારવાની આટલી અમારી પ્રાર્થના આપને સ્વિકારવી પડશે.

शंकर—(નિર્વેદથી સ્વગત) હવે આને શું કહેવું! (પ્રકાશ) ભલે એમ કરો, લોકાચાર તોડવો નહીં.

जया—ત્યારે પાંચેક દિવસ સારાં વિવાહ મંગળ થાય તેવું કરવું.?

शंकर—ત્રણ ચાર દિવસને અંતરે થાય એમ કહો કારણ કે—

पुष्पिताग्रावृत्तम्.

મમ પ્રિયદયિતાતણા વિયોગે,
ક્ષણ પણ કોટિક કલ્પ જેવી લાગે;
બહુ દિવસતણો વિયોગ ત્યારે,
કયમ કરિ આ મુજ ચિત્ત સાંખી રે'શે. ૨૦

शंकर—સારૂ જાવા હું પણ વિવાહ મંગળને માટે સપ્તર્ષિઓને ત્યાં મોકલવાને જાઉં.

(એમ કહી સર્વે જાય છે.)

इति श्रीमद्बाणभट्टविरचिते पार्वतीपरिणये

रूपके चतुर्थोऽङ्कः

अङ्क ५ मो.

(પછી કંચુકી પ્રવેશ કરે છે.)

कंचुकी—સકળગિરિના અધિપતિ ભગવાન્ હિમાચળે મને આજ્ઞા કરી છે કે—"હે શિલાધર! ગઈ કાલે ભગવાન શંકરે અરૂંધતીની સાથે બધા સમર્પિઓને અહીં મોકલ્યા હતા તેમણે વર પામેલી વત્સા પાર્વતીના વિવાહ મંગળનો શુભ દિન આજે નિર્માણ કર્યો છે માટે તું જઈને પુરજનોને નગર શણગારવાનું કહે" ત્યારે લાવ સ્વામીની આજ્ઞા પ્રમાણે લોકોને પૂર શણગારવાને માટે ખબર આપું, એમ કહી પરિક્રમણ કરતો જોઈને— ભો! ભો! પૌરજનો!

शार्दूलविक्रीडित.

બાંધો ચિત્ર વિચિત્ર તોરણ રૂડાં સૌ લોકને બારણે,
આકાશે અડતા ધ્વજાપટતણા દંડો ચઢાવો બધે;
છંટાવો પુર માર્ગ ચંદનજળે પુષ્પો બધે પાથરો,
છે આજે ઉમયાવિવાહ જગના માંગલ્ય હેતુ સમો—૧

(ઉચું જોઈ કાન દે તો)—રે શું કહ્યું! "સ્વામીની આજ્ઞા પામ્યા પેહેલાં તો અમે નગરને એથી પણ વધારે શણગાર્યું છે."

(ચારે તરફ જોઈ હર્ષથી) અહો! આપણા કહેવા પેહેલાં તો નગરમાં ઘેરઘેર ઉત્સવ થઈ રહ્યો છે કારણ કે—

शार्दूलविक्रीडित.

રોપ્યા છે સહુ આંગણાં મહિ રૂડા કેળો તણા સ્તંભ આ,

તેમાં આમ્રતણાં નવાં કિસલગે છે બાંધિયા માંડવા;
વાગે ભેરિ મૃદંગ કાન પડતા, ઝીણા સ્વરો તંત્રીના,
નાચે છે ધરી ભૂષણો મણિતણાં સૌ ઠામ વારાંગના. ૨

વળી અહિં આગળ તો

वसंततिलका.

ફેલાય આ અગુરૂ ચંદનધૂપ ધૂમ,
દેખાય જેમ નવ મેઘ ચડયો ન હોય;
બાંધેલ તોરણતણા મણિની પ્રભાથી,
તેમાં જણાય વળિ ઈન્દ્ર ધનુષ્ય કાન્તિ—૩

વળી આણી તરફ જો.

पुष्पिता ग्राद्दत.

ધવલ અરૂણ શામ નેત્ર ભાગે,
સહુ રામા મળિ રંગ વલ્લી કાઢે;
કુચ યુગ્મન્ત કાન્તિથી વિશેષ,
પુનરૂક્તિ સમ પૂર્ણ કુંભ ભાસે.—૪

ચારે દિશા તરફ જોઈને.

वसंततिलका.

લોકે બધા નગરના હરખી અપાર,
ઉરાડિયો અધિક કુંકુમનો પરાગ;
તે ધારી સૂર્ય કિરણોની પિશંગ કાન્તિ,
શોભે ન હોય રજ જેમ સુવર્ણ કેરી—૫

હવે તો આ બધું જઈને સ્વામિને નિવેદન કરૂં.

(પછી એકાન્તમાં બેઠેલો હિમાચળ પ્રવેશ કરે છે.)

हिमवान्— **मालिनीवृत्त.**

પ્રથમ કહ્યું હતું કે શંભુ થાશે જમાઈ,
મુનિ વચન ગણિને ઈચ્છતાં કાર્ય સિદ્ધિ;
તપ કરી વર પામી પાર્વતી મારી આજ,
નિરખિ દિન વિવા'નો હું થયો છું કૃતાર્થ—૬

शिलाधर—પાસે જઈ સ્વામિનો વિજય થાવ.

हिमवान्—કેમ શિલાધર! તમે નગર શણુગારવાને માટે કામ ચાલુ કરાવ્યું કે?

शिलाधर—સ્વામિન્-પૌરજનો તો પોતાનેજ ઘેર આ વિવાહોત્સવ હોય એમ ધારે છે તો પછી નગર શણુગારવામાં તે શી બાકી! એમણે તો આપણા કહેવા કરતાં બમણી શોભા કરી છે.

हिमवान्—ઘણું સારૂં, કેમ સર્વે પર્વતો પાર્વતીનાં વિવાહ મંગળ જોવા આવ્યા છે કે નહીં?

शिलाधर—સ્વામિન્ **शार्दूलविक्रीडित.**

ભૂમિ પદ્મ સમાન કાન્તિ ધરતો, મેરૂગિરિ દેવનો,
ને આ સ્નિગ્ધ થયેલ મંદર, થતાં સંઘર્ષ વાસુકિનો;
તે બંને ગિરિ ગંધ માદન વળી, ઉંચા રવિ બીંબથી—
વિન્ધ્યાદ્રિસહ આપને નિરખવા છે આજ આવ્યા અહિં—૭

हिमवान्—એ બધા આવ્યા ત્યારે કૈલાસ હજી સૂધી શું કરેછે?

शिलाधर—સ્વામિન્-એતો વરની સાથે જાનમાં આવશે.

हिमवान—હાહા! એતો ખરીવાત! એતો પછી આવશે પરંતુ વિશ્વાવસુ આદિ ગાંધર્વો એમની વધુઓ સાથે આવ્યાછે કે નહીં?

शिलाधर— **अनुष्टुप्.**

ગાંધર્વો વધુઓ સાથે વાદિત્રો લઈને બધા,
ગાવાને અહિં આવ્યાછે લગ્નમાં માન આપવા—૮

हिमवान्—સારૂ, પણ અપ્સરાઓ દેવો એમાંથી કોઈ આવ્યુંછે કે?

शिलाधर—હા મહારાજ સાંભળો—

स्रग्धरावृत्त.

વિદ્યુત્ વલ્લી સમી આ, નિજ વપુરૂપથી અભ્રને કાન્તિ આપે,
ફેલાવે નીલ અંભોરૂહસમ નયને કાન્તિ સર્વે દિશાએ—
ચારે પાસે પ્રસારે સ્મિતથકિ દિવસે ભાસ જે ચંદ્રિકાનો,
તે આવી આપઘેર ત્રિદિવસહ બધી સ્વર્ગ વારાંગનાઓ—૯

हिमवान्—ત્યારે તો હવે અંતઃપુરમાં જઈને તમે કુળવૃદ્ધા કૌશિકીને કહોકે "સર્વે અપ્સરાઓને લઈને વત્સા પાર્વતીને અલંકાર પેહેરાવો" શા શા અલંકાર પેહેરાવ્યા તે બધું કૌશિકી મને આવીને કહેશે અને તમે તો પર્વતો તથા બધી વહુવારૂઓના સત્કારને માટે સર્વ સાહિત્ય તૈયાર રાખો.

शिलाधर—ત્યારે હવે આપની આજ્ઞાપ્રમાણે સાહિત્ય તૈયાર રાખવાને માટે હું જાઉછું (એમ કહી જાયછે).

नारद— (પ્રવેશ કરીને) **अनुष्टुप्**

આરંભ્યું મેં હતું પે'લાં દેવોનું ગુરૂ કાર્ય જે;
અંતરાય વિના તેતો આ આજે સિદ્ધ થાયછે—૧૦

(એમ કહિ પરિક્રમણ કરતા)—આ વિવાહ મંડપમાં હિમવાન્ બેઠાછે માટે તેમની પાસે જાઉ (એમ કહી પાસે જાયછે.)

हिमवान्—નારદને જોઈ હસ્તજોડી-પધારો મુનિરાજ!

नारद—તમારો અભ્યુદય હવે થયો !

हिमवान्—મહારાજ એ બધું આપના રોપેલા બીજનુંજ ફળછે (એમકહી આસન આપેછે).

नारद—આસન ઉપર બેસેછે.

(પછી કૌશિકી પ્રવેશ કરેછે)

कौशिकी–(નીચે બેસીને પાર્વતીને શા શા શણગાર પે'રાવ્યા તે કહેછે).

हिमवान्—કેમ વત્સા પાર્વતીને શણગાર સજાવ્યા કે ?

कौशिकी—હા મહારાજ આપને એજ કહુંછું સાંભળો !

हिमवान्—કહો સાંભળુંછું.

कौशिकी— **गीति.**

આછાં આછાં ભૂષણ ઝીણું કૌશેય વસ્ત્ર પે'રાવી.
ગૌરીનાં સૌ અંગે મર્દનકીધું સુગંધિ તૈલેથી—૧૧

हिमवान्—પછી—

कौशिकी— **गीति.**

મણિના બાજઠ ઉપર બેસારી શંખનાદની સાથે;
ગંગાજળે સખીએ, કરાવિયું મંગળ સ્નાન એને—૧૨

हिमवान–પછી—

कौशिकी– **गीति.**

મંગળ સ્નાન કરીને, ધાર્યું કર્પૂર સમુ ક્ષૌમ વસ્ત્ર;
તેથી ગૌરી શોભે, જાણે જ્યોત્સ્નાવડે શરદ અભ્ર—૧૩

हिमवान—પછી.

कौशिकी– गीति.

એના ચરણકમળને અલકતરૂપ બાળ આતપે રાતા,
જાણે સેવે આવી, નૂપુરમણિના મિષે ભૃંગ માળા—૧૪

हिमवान्—પછી

कौशिकी– गीति.

ભારે નિતંબ ઉપર પે'રેલી મેખલામણિ કેરી,
તે ગંગાના તટની સારસપંક્તિ સમાન શોભાતી—૧૫

हिमवान्—પછી.

कौशिकी- गीति.

કુંકુમ ચર્ચિત એના કુચ કુંભે હાર મોતિનો જાણે;
સિંદુર વર્ણા કરિના, કુંભે નક્ષત્ર માળ સમ શોભે—૧૬

हिमवान्—પછી.

कौशिकी– गीति.

મણિથી ભૂષિત એનો સુંદરતાના નિવાસશો કર્ણ;
વિધ વિધ રત્ને શોભિત શંખનિધિનો કરે તિરસ્કાર—૧૬

हिमवान्—પછી.

कौशिकी— गीति.

મુક્તા ફળનાં કુંડળ, શોભે છે પાર્વતી તણા કર્ણે;
જાણે વદન કમળને, ચંદ્રતણા બીંબ આવી સેવે છે–૧૮.

हिमवान्—પછી.

कौशिकी— गीति.

એનાં દીર્ઘ નયનની, અંજન રેખા બનાવતાં થાકી;
હસ્ત પ્રસાધિકાનો, અપાંગ પામ્યો વિશેષ વિશ્રામી–૧૯.

हिमवान्—પછી.

कौशिकी— **गीति.**

ચંદન તિલક ઉમાના, લલાટમાંછે કરેલું મેનાએ;
તે શોભે છે જાણે, મદન છત્ર શુભ્ર વર્ણનું હોએ–૨૦

हिमवान्—પછી.

कौशिकी— **गीति.**

ધુંટીને અડકંતા, કેશ વિષે ગુંથી પુષ્પ મંદાર;
કરી કેશની રચના, વિલોકતી સૌ સખી થઈ સ્તબ્ધ–૨૧

हिमवान्—પછી.

कौशिकी— **गीति.**

કુંવત છેકે ભૂષણુ, વીસવશાનાં શરીર શોભાવે;
પરંતુ આનાં અંગો, ભૂષણુને પણુ વિશેષ શોભાવે–૨૨

हिमवान्—ત્યારે તો પાર્વતીને શણુગાર સારા સજાવ્યા છે, તેમાં વળી તમે પાસે હતાં એટલે શું કહેવું !

(નેપથ્યે.)

शार्दूलविक्रीडित.

વાગ્યે, વારિ તરંગ, ગહવરદરીમાં મંદરાદ્રિ તણી,
જાણે મંથન કાળમાં જળનિધિ હોયે રહ્યો ઘૂઘવી;

એવા ગંભિર નાદથી ગિરિગુહા ચોપાસ ગર્જાવતાં,
વાગેછે ગિરિજા વિવાહ સમયે આ દુંદુભિ દેવનાં—૨૩

(સર્વે સંભ્રમથી સાંભળેછે)

(ફરીથી ને પથ્યે)

शार्दूल विक्रीडित.

ડાબે પાસ રહો મહેન્દ્ર જમણે પાસે તમે શ્રીપતિ,
સ્વસ્તી વાચન બ્રહ્મદેવ ઉચરો રૂદ્રી ભણો સૌ મુનિ;
ધારો છત્ર અહી પતિ રવિ શશી ઢોળો તમે ચામરો,
ચાલો પાછળ રૂદ્રના ગણુ, વળી વાયુ ધીરેથી વહો—૨૪

हिमवान्—ભગવન્ નારદ! દેવોના કોલાહલ જેવો આ કોનો કોલાહલ સંભળાય છે, ?

नारद—સકળ જગતની ઉત્પત્તિ સ્થિતિ અને લયથી જેનો મહિમા વ્યાપિ રહ્યો છે એવા ચરાચર ગુરૂ તમારા જમાઈ ભગવાન્ શંકર સુંદર વિવાહ વેષ ધારણુ કરી દેવોની સાથે અહીં આવે છે, તેમની આગળ ચાલતા નન્દીનો આ કોલાહલ છે માટે આપ અર્ધ્યાદિ લઈ ભગવાન્ શંકરના સામા જવા તૈયાર થાવ.

(પછી વિવાહ વેષ ધારણુ કરેલા શંકર દેવ લોકની સાથે પ્રવેશ કરેછે.)

शंकर—(વિષ્ણુ પ્રત્યે) અહો! આ ઓષધિપ્રસ્થ નગરતો અમરાવતીના કરતાં પણુ વધારે શોભાયમાન જણાય છે. !

विष्णु—મહેન્દ્રના કરતાં આ ભૂમિ મહેન્દ્ર હિમાચળ કંઈ ઓછા નથી (માટે એમ હોય એમાં શી નવાઈ!)

हिमवान्—અર્ધ્યાદિ લઈ સામા આવે છે.

शंकर—(જોઈને) પર્વતોના અધિપતિ હિમવાન્ મારા સામા આવે છે માટે વાહન ઉપરથી ઉતરીને તેમની પ્રત્યે જાઉં (એમ કહી વા- ' ' ઉપરથી હેઠા ઉતરે છે)

हिमवान्— **वसंततिलका.**

જેનું શકે ન કરી દર્શન ચર્મચક્ષુ,
ના અલ્પ વાણીથકી વર્ણન થાય જેનું;
એવા જમાઈ મળીવા શશિમૌલી મારે,
કીધેલ સુકૃત હશે વળી કેટલાં મેં? ૨૫

(એમ કહી પાસે જાય છે.)

शंकर— **पुष्पिताग्रावृत्त.**

અતિગુરૂચરણો ધર્યાથી જાણે,
ધમધમતી વસુધા પદપ્રહારે;
વિનયથી મળવા હિમાદ્રિ પોતે,
અહિં મુજ સન્મુખ આવતા જણાયે. ૨૬

हिमवान—(અર્ઘ્ય આપે છે.)

शंकर—(પ્રણામ કરી તેનો સ્વીકાર કરે છે.)

हिमवान्—(લજ્જાથી મુખ નીચુકરેછે) (પછી વિષ્ણુ વિરંચી આદી જ-જમાઈ (શંકર)ને આગળ કરી ચાલે છે.)

ब्रह्मा—ભગવન્ વિવાહવેદી કયાં આગળ છે?

हिमवान्—આપ આ રસ્તે પધારો (સર્વે તેમ જાય છે.)

बृहस्पति—હિમવાન! લગ્નમુહૂર્તની હવે થોડી વાર છે.

(પછી જયા તથા વિજયા સહિત પાર્વતી પ્રવેશ કરે છે.)

पार्वती—અહો! આજેજ મારા મનોરથરૂપી કલ્પવૃક્ષને ફળ આવ્યાં!

जया—(જરા હસીને) હલા પાર્વતિ! અમે તારી સખીઓ છીએ તેનો મનોરથ પણ આજેજ ફળ્યો.

पार्वती—(અસૂયાથી) અલી વિજયા! આ જયા શું કહે છે?

विजया—બેન પાર્વતિ! એ તો પોતાની મધુર વાણીનું ચાતુર્ય દેખાડે છે.

ब्रह्मा—(વિષ્ણુના સામુ જોઈ) ભગવન! ભૂતગણ સહવર્તમાન સઘળા દેવોને પોતપોતાનાં સ્થાને બેસવા દો. (સર્વે તેમ કરે છે)

हिमवान्—માંડવા તરફથી આવેલા સકળ કુળપર્વતો કૈલાસની સાથે ડાબે પાસે બેસજો.

(સર્વે પર્વતો તે પ્રમાણે કરેછે.)

शंकर--(પાર્વતીને જોઈને મનમાં.)

गीति.

મોહક નયનકમળથી રમણીય ગિરિજા વિવાહના વેશે;
એક કામને સાટે મુજ મનમાં કોટી કામ ઉપજાવે. ૨૭

बृहस्पति--હે શંકરા વધૂની સાથે આ વેદીકાપર પૂર્વ ભણી મુખ રાખીને બેશો.

शंकर—(પાર્વતીની સાથે બેસે છે.) (મનમાં)

गीति.

નયનચકોર રિઝાવી નવનવ લાવણ્યકૌમુદી અર્પે,
ચંદ્રકળાથી એને જોતાં મુજ મનસમુદ્ર ઉભરાયે. ૨૮

बृहस्पति--(વિવાહાગ્નિ સળગાવીને) શંકરા તમે તમારા હાથથી પાર્વતીનો હાથ ઝાલો.

शंकर--(તે પ્રમાણે કરે છે.)

पार्वती--(શંભુના હસ્ત સ્પર્શથી પુલકિત થતી હોય તેમ દર્શાવેછે.)

शंकर—(મનમાં)

गीति.

મારો હસ્ત અડયાથી અંગે પુલકિત થયેલી આ બાળા;
શોભે યથા વસંતે તાજી કળીઓ ફુટેલ આમ્રલતા. ૨૯

ब्रह्मा—વહુ વર બંને આ અગ્નિની પ્રદક્ષિણા કરો. (બંનેજણ તે પ્રમાણે કરે છે.)

पार्वती—(શંકરને નિરખેછે.)

शंकर—(પાર્વતીના સામુ જુવેછે.)

पार्वती--(નજર ચોરી આડું જુએછે.)

शंकर--(મનમાં.)

गीति.

મુજને નિહાળવાને ચપલ દૃષ્ટિ આ મૃગાક્ષી ચોરે છે;
તે જો, પ્રવાહ સામે વળતી મત્સ્યી સમાન શોભે છે. ૩૦

बृहस्पति—(પાર્વતીને પૈંડા ભરાવેછે.)

पार्वती—(ધૂણીથી અકળાતી હોય એમ દર્શાવેછે.)

शंकर—(મનમાં.) **वसंततिलका.**

પ્રસ્વેદ બિન્દુથી ભિંજાય કપોળ એના,
તેથી ભુસાઈ જતી ચંદન પત્રલેખા;
આ હવ્યધૂમ થકી અંજન નેત્રમાંનું.
ધોવાય, રક્ત બનતાં વળી લોલ ચક્ષુ. ૩૧
કર્માયલુ કુસુમ હોય વસંતકેરૂ,
આ આયતાક્ષીતણું વક્ર વિલોકી એવું;
આ માહરા હૃદયમાં અનુરાગ વાધે,
તેનું ન વાણી થકી વર્ણન લેશ થાયે. ૩૨

बृहस्पति—શંકર! તમે પાર્વતીના પદકમળને હાથ વડે નિસાતરાને અરકાડો.

शंकर—(જરા હસીને છાનામાના ઉભા રહે છે).

कुलपर्वतो—(સંભ્રમથી) ભગવાન્ શંકર! આ માન્ય ઉપાધ્યાય જે કહે તે કરો.

भूतगणा—(સંરંભથી) હે કુલ પર્વતો! ત્રિભુવનના નિયંતા ભગવાન્ શંકરને તમે એમ કેમ કહો છો?

ब्रह्मा—(જરા હસીને બંનેને વારતા) સકળજનને નિયમમાં રાખનારી પ્રમાણભૂત શ્રુતિમાં એમ કહેલું છે તે માટે ઉપાધ્યાય કહે છે તેમ કરો.

शंकर—(બે હાથથી પાર્વતીનો પગ લઇ નિસાતરાને અરકાડેછે.)

बृहस्पति—(બાકીનુ વિવાહકર્મ કરાવી વરકન્યાને બ્રહ્માને પગે લગાડેછે.)

ब्रह्मा—હસ્ત ઉંચા કરી.

गीति.

માતપિતા સૌ જગનાં વધજો તમ નિત્ય નિત્ય અનુરાગ;
વળિ તારકહણનારો પુત્ર થજો ભૂમિભીતિ હરનાર. ૩૩
(એમ કહી આશીર્વાદ આપેછે.)
(પછી વૃદ્ધસ્ત્રિયો પ્રવેશ કરેછે.)

वृद्धस्त्रियो— **अनुष्टुप.**

વપુછે યોગ્ય બંનેનાં થયોછે પ્રેમ બેઉનો;
શશી ને ચંદ્રિકા જેવો તમારો પ્રેમ વાધજો. ૩૪
(એમ કહી અક્ષતથી વધાવે છે.)

नारद्—(ઉભા થઈ હાથ જોડી) ભગવન્! દેવોનું કાર્ય કરવાને માટે આપનો અપરાધ કરનાર તથા પુનઃશરીરવાન થઈ આપના ચરણ કમળની સેવા કરનાર મદનનો અનુગ્રહ કરો.

शंकर—ભલે તમારી ઈચ્છા પ્રમાણે થાવ (પછી રતી અને વસંતને લઈ પૂર્વના કરતા પણ સુંદર શરીર ધારણ કરી કામ પ્રવેશ કરેછે.)

(તેને સર્વે જુવે છે)

वसंततिलका.

માધુર્ય સૌરભ ભર્યાં ધરિ ચાપબાણ,
ધીરે મધુસુ-હૃદનો વળી ઝાલી હસ્ત;
આવે શું! શંભુનયનાગ્નિથીદગ્ધ, આજ,
પે'લાંથી શ્રેષ્ઠ થઈ કામ રતી સમેત. ૩૫

(સર્વે વિસ્મય પામતા હોય તેમ બતાવેછે.)

हिमवान्—(હર્ષથી.)

शार्दूलविक्रीडित.

કીધાં સુકૃત પૂર્વજન્મમહિં મેં તે પુણ્ય કેરા બળે,
પુત્રી આ ગુણવાન શુદ્ધચરીતા મારી સ્વિકારી શીવે;
આજે પુર્ણ થયા મનોરથ બધા દેવોતણા ને વળી—
લોકોને સુખકારી નાથ રતીનો ઉદ્ધાર પામ્યો ફરી. ૩૬

शंकर—આ સિવાય બીજી કંઇ આપની ઇચ્છાછે?

हिमवान्—મારા સકળ મનોરથ તો સિદ્ધ થયાછે ત્યારે હવે શું માગવાનું રહ્યું? તેમ છતાં આટલું થજો.(ભરત વાક્ય)

शार्दूलविक्रीडित.

માગી વૃષ્ટિ સદાય વિશ્વતલમાં કલ્યાણકારી થજો,
પાકેલા નવ ધાન્યના સમુહથી સંપૂર્ણ ભૂમી હજો;
સાધુની ઉપકારકારી વધજો નિર્વિઘ્ન સંપત્તિઓ,
નિત્યાનંદમહેશ શાન્તિ સુખમાં સૌ લોકને રાખજો. ૩૭

(એમ કહી સર્વે જાય છે.)

इति श्रीमद्बाणभट्टविरचिते पार्वतीपरिणये

रूपके पंचमोऽङ्कः

समाप्त.

शुद्धिपत्रक.

पृष्ट.	पंक्ति.	अशुद्ध.	शुद्ध.
૪	૧૨–૧૩	ઐાષધિપ્રશ્થ.	ઓષધિપ્રસ્થ.
,,	૨૮	વે	હવે.
૬	૧૧	પાવક.	પાવન.
૭	૨	વિશ્વમાં.	સર્વે વિશ્વમાં.
૮	૧૬	रुपके.	नाटके.
૯	૨૩	તે તો.	તે પણ.
૧૦	૨૫	હણિયો.	હણિયા.
૧૧	૨૨	ખેંચિ કાઢી...વેલીને.	સર્વે ઈચ્છિત અર્થ અર્પતિ હરી લે કામધેનુ હવે.
૧૪	૫	પાસે જઈ ... ઉભા રહેવું પડશે.	ચાલો સૌ સાથે મહેન્દ્રની સેવામાં હાજર થઈએ.
૧૫	૮	દેવ.	દૈત્ય.
,,	૧૬	સૈનદર્ય.	સૌન્દર્ય.
૧૭	૧૨	થયો.	થાઓ.
૧૯	૧૫	વિકાળ.	વિકળ.
૨૧	૧૨	પુશારી.	પુરારી.
૨૦	૨૪	અંતરમાં લજવાતી.	ચિત્તમાંહિ લજવાતી.
૨૧	૨૬	જવાથી.	ગયેલા.
૨૨	૫	પિરૂ.	પિઉ.
,,	૨૪	અંતર્ધ્યાન.	અંતર્ધાન.
૨૩	૩	કેવ.	કે'વા.
૨૪	૧૪	ધરૂરી.	ધરી.
૨૬	૨૫	શાથી.	કેવી.
૨૭	૨૨	આટે...એકઠાં કરીએ	જઈને અર્પિએ.
૨૯	૧૩	વલ્કલવાળી.	વલ્કલવાળી.
૩૧	૬	વંશસ્થોપજાતિ.	ઉપજાતિ.
,,	૩	લઈ.	વળિ.

पृष्ठ.	पंक्ति.	अशुद्ध.	शुद्ध.
૩૨	૨૧ પંક્તિ પછી (આ ઉમેરો) એમ કહિ પાર્વતીના હસ્ત સુધી દેહ.		
	જયા--ચાલો આપણે વિવાહમંગળની તૈયારી કરાવવા જઈએ		
૩૩	૨૧	સ્તંભ આ.	મંડપો.
૩૪	૧	માંડવા.	તોરણો.
,,	૧૪	યુગ્મન્ન.	યુગ્મની.
૩૬	૧૩	પેહેરાવો	પહેરાવરાવો.
,,	૧૦	ત્રિદિવસદ.	ત્રિદશસદ.
,,	૨૦	વિના તે તો.	વટાવી, તે,
૩૯	૨૦	જળનિધિ.	ક્ષિરનિધિ.
૪૪	૬	તથા	મદન,
,,	૭	કરનાર મદનનો.	કે એવો તેના ઉપર.
,,	૧૮	પામ્યો.	પામ્યો.

(Suggestions by K. H. Dhruva)

अंक. श्लोक. पंक्ति.

૧	૧	૨	(અથવા) લજ્જાથી બની વ્યાકુળી યુગતણા ભાવે ભીંચાતી તથા
,,	૮	૨	મીઠી (અથવા) ગાઢી.
,,	૯	૧	જતાં આભમાં (અથવા) ઉંચા આવતાં.
,,	,,	૨	(અથવા) કાળા મેઘ સમાન ગોળાયુગરે લક્ષાય જૂથો રૂડાં.
,,	૧૧	૧	,, ઉંચાઈનાં ભુવન શાં બહુ. ... ...
૩	૭		,,

उद्गीति

તે વનમાં નદિતટમાં વસતા મુનિજનતણા મનમાં,
રમણી પ્રતિ રતિસિંધુ ઉલટયો તજી ધૈર્યરૂપી મર્યાદા.

૪	૩		,,

आर्या.

જેને વેદ નિરંતર અજર અમર સમ પુરાણ પુરૂષ વદે;
ઉત્તમ ઈશ્વરપદને બભૂતિ ધારે સદૈવજ જે.

૫	૮	૪	,, તે આવી આપને સાં ત્રિદશસદ બધી સ્વર્ગની અપ્સરાઓ
૫	૨૫	૪	,, શાં શાં કરી સુકૃતમેં દિધ પૂર્વ જન્મે ?

આ પુસ્તક નિચેને ઠેકાણેથી મળશે.

અમદાવાદ—સુહૃત્સમાજ સેક્રેટરી ઠે. સાંકડીશેરી.

” સ્વદેશવત્સલના મેનેજર ઠે. સારંગપુર સરખીવાડ.

